

Zrušení feudálního režimu a osvobození půdy za francouzské buržoasní revoluce v letech 1789 — 1794

STANISLAV BALÍK

ÚVOD

Studie, kterou předkládám, navazuje thematicky na dvě stati, uveřejněné už dříve:

První z nich, otištěná pod názvem „Etude sur le problème des »lois-clé« dans la législation révolutionnaire en Angleterre au XVIIe et en France au XVIIIe siècle“ (AUC, Iuridica 3/1970), se zabývala úlohou zákonodárství o zrušení feudálních povinností a o půdě v právu buržoazních revolucí XVII. a XVIII. století.

Druhá stať, nazvaná „Feudalismus ve Francii na konci »starého režimu« a jeho soudobá kritika“ (AUC, Iuridica 4/1971), se zabývala právní situací feudalismu na konci „starého režimu“, kritikou feudalismu ve spisech právníků a politických myslitelů XVIII. století a stanoviskem, jež vůči feudalismu zaujaly soupisy stížností z r. 1789.

Výklad v této studii navazuje logicky na tuto problematiku. Jak je patrné už z názvu, hodlám se v ní zabývat otázkou zrušení feudalismu a osvobození půdy ve Francii v letech 1789—1794.

Volba tohoto tematu není nahodilá. Vyplynula z přesvědčení, že otázka půdy, jako nejdůležitějšího výrobního prostředku ve feudální společnosti, a jejího osvobození je jedním ze základních problémů buržoazních revolucí XVII. a XVIII. století. Tím spíš, jde-li o tak důležitou revoluci, jako byla francouzská buržoazní revoluce 1789, jež „pro svou třídu, pro niž pracovala, pro buržoazii, udělala tolik, že celé XIX. století, ono století, jež dalo civilizaci a kulturu všemu lidstvu, prošlo ve znamení francouzské revoluce“ (L e n i n).

SRPNOVÉ DEKRETY

Postupný úpadek feudální soustavy, který se stal zjevným v XVIII. století, vyvrcholil r. 1789 v hluboké všestranné krizi.

Za Ludvíka XVI. zesílily projevy feudální reakce jak ve sféře politické, tak sociálně-ekonomické.

O politické reakci svědčí např. zběsilý odpor privilegovaných stavů proti nesmělým pokusům absolutní monarchie o dílčí reformy, jež mohly poněkud oddálit hrozící katastrofu a zmírnit do jisté míry budoucí konflikt. Jiným, snad méně významným, ale velice příznačným projevem této reakce bylo spálení Boncerfova spisu „Inconvenients des droits féodaux“, požadujícího zrušení feudálního systému.

Také ve sféře sociálně-ekonomické se feudální reakce projevuje velmi silně. Je to zřejmé především z toho, jak senioři bezohledně a s krajním úsilím uplatňují nárok na třetinu obecních pozemků (*droit de triage*) a jak se snaží podle právní zásady „Není půdy bez pána“ (*Nulle terre sans seigneur*) podrobit také nejružnější svobodné pozemky, obklopené jejich panstvími, stejným povinností jako léna a svobodné úročné statky. Mnozí z nich dávají obnovit své pozemkové knihy,¹⁾ snažíce se zvýšit své příjmy vymáháním povinností často dávno promlčených. Nezřídka vymáhají i povinnosti z pozemků v minulosti osvobozených, jestliže držitel nemůže osvobození prokázat atd. Jindy jsou poplatky zvyšovány z různých důvodů nad původní výši. Ani královská moc nezůstává příliš pozadu: Svědčí o tom např. patentní list ze 17. července 1786, jímž byli držitelé ostrůvků a naplavenin podrobeni převodním poplatkům.

Do jaké míry opatření seniorů vystupňovala feudální vykořisťování a do jaké míry se za Ludvíka XVI. feudalismus stal tíživější než předtím, je v literatuře sporné.²⁾ „Přes svou zjevnou tíživost,“ říká G a r a u d,³⁾ „nejsou rozhodující, protože jsou velmi často izolovaná, mnohonásobně pochybná nebo sporná a nikdy nejsou důsledkem všeobecného hnutí celé třídy seniorů.“ Také jiní autoři⁴⁾ poukazují na to, že feudální a vrchnostenská práva v různých krajích Francie se před revolucí nezvýšila a že působí dojmem stagnace.

Na druhé straně nelze přehlédnout, že poplatky se vybírají koncem „starého režimu“, za vlády Ludvíka XVI., s větší přísností než dosud. Neblahou úlohu v tomto ohledu hrají jak senioři, tak zejména jejich úředníci (*intendants*, *správcí*) a nájemci, označovaní i současníky za „lidi... často

¹⁾ K problému obnovy pozemkových knih srv např. De Fréminville (Edme de la Poix), *La Pratique universelle pour la rénovation des terriers et des droits seigneuriaux*, Paris, 1746–1757, 5 vol. in – 4°.

²⁾ Např. Cherest (Aimé), *La chute de l'Ancien régime*, I, Paris, 1884, str. 48–58 a Champion (E.), *La France d'après les cahiers de 1789*, str. 134–154 soudí, že na konci „starého režimu“, za vlády Ludvíka XVI., se feudální povinnosti a břemena staly těžšími než dosud. Aulard (A.), *La Révolution française et le régime féodal*, Paris, 1919, str. 2n. zaujímá naopak skeptické stanovisko. Stejně tak Ph. Sagnac ve své druhé doktorské thésí „*Quomodo iura domini aucta fuerint regnante Lodovico sexto decimo*“ (1898).

³⁾ G a r a u d (M.), *La Révolution et la propriété foncière*, Paris, 1959, str. 170.

⁴⁾ Srv. např. Andrews (R. H.), *Les paysans des Mauges au XVIIIe siècle*, Tours, 1935, str. 78; Millot (J.), *L'abolition des droits seigneuriaux dans le département du Doubs et la région comtoise*. Thèse droit, Besançon, 1941, str. 227; Le Foyer (J.), *Des aspects juridiques et psychologiques des droits féodaux sous les Bourbons*. *Semaine de droit Normand*, 1949, str. 7n.

bez slitování“ (vévoda D'Aiguillon), „dravé vlky“ (Renauldon) atd.

Z těchto i jiných příčin se před revolucí do krajnosti vystupňovala nenávisť sedláků proti privilegovaným a proti jejich agentům, proti feudálním institucím, proti starému režimu.

Bída a nedostatek obilí počátkem r. 1789 rozjitřily ještě více francouzský venkov. Sedláci odmítají platit desátky a vrchnostenská práva, místy napadají, plení a pálí šlechtická sídla, pobíjejí šlechtice, ničí jejich archívy. Selské revolty, narůstající zejména po pádu Bastilly dne 14. července 1789,⁵⁾ jsou doprovázeny panikou, zasahující v podobě tzv. „Velkého strachu“⁶⁾ další a další oblasti.

V květnu 1789, za velmi složité situace, se sešly generální stavy — pozdější Ústavodárné shromáždění.

Dalo by se předpokládat, že stoupenci fysiokratismu budou okamžitě naléhat na řešení otázky feudálních práv, že budou požadovat jejich zrušení, byť i v rámci svého třídně omezeného přístupu k věci. Ve skutečnosti — necháme-li stranou období, kdy generální stavy a pak Ústavodárné shromáždění byly vůbec ochromeny neplodnými diskusemi a záplavou vlasteneckých prohlášení — nevidíme ani náznak snahy tuto otázku řešit.

Naopak, Ústavodárné shromáždění je spíš ochotno popřát sluchu Sieyèsovým výzvám k práci na ústavě, než se znepokojoval stále silnějším voláním francouzského venkova po zrušení vrchnostenských práv, po zrušení povinností a břemen, po zrušení „starého režimu“.

Následkem toho sílí nesoulad mezi buržoazně-aristokratickým Ústavodárným shromážděním, usilujícím o kompromisní řešení nakupených problémů a stavějícím do popředí problém ústavy a Prohlášení práv, a francouzským rolnictvem, požadujícím stále energičtěji zrušení starého režimu, zrušení feudálních povinností a břemen.

Kdo měl pravdu? Ústavodárné shromáždění, usilující o politické řešení krize a o politickou revoluci, nebo francouzský venkov, usilující o změny sociálně-ekonomické, o revoluci sociální?

Jak se ukázalo počátkem srpna 1789, nemělo v dané situaci a v daném okamžiku pravdu Ústavodárné shromáždění s jeho politickými hvězdami, ale francouzské rolnictvo, jehož mínění Ústavodárné shromáždění tak málo vyjadřovalo. Ten venkov, který, jak řekl v noci 4. srpna 1789 vikomt De Noailles, nežádal ústavu, ale zmírnění nebo vykoupení vrchnostenských práv.

Nutno dodat, že ani pařížské revoluční lidové síly, ani Ústavodárné shromáždění se po určitou dobu problémy francouzského rolnictva nezabývaly. Přitom v Ústavodárném shromáždění zasedali četní poslanci, kteří nepochybně znali situaci na venkově a smýšlení rolníků.⁷⁾ Většina těchto poslanců však

⁵⁾ K této události a jejímu významu srv. Godechot (J.), *La prise de la Bastille*, Paris. 1969.

⁶⁾ O „Velkém strachu“, jeho podstatě a roli srv. Lefebvre (G.), *La Grande Peur de 1789*, Torino, 1953.

byla ovlivněna tradičním fysiokratickým přístupem, jehož slabinou bylo, jak známo, jednostranné soustředění na zájmy bohaté vrstvy francouzského rolnictva.

Francouzské rolnictvo jako celek nemělo v prvním období revoluce žádného vynikajícího mluvčího, žádného vynikajícího zástupce v Ústavodárném shromáždění.

A tak se jeho faktickým mluvčím stala masová hnutí na jaře a zejména v létě 1789, označovaná současníky zaujatě jako „rušení pořádku“ (brigandage) či, s ohledem na účinky, jako „Velký strach“.

Toto hnutí, rostoucí den ze dne, přimělo nakonec Ústavodárné shromáždění přerušit práce na ústavě a zabývat se otázkou „starého režimu“ a jeho potlačení — tedy požadavkem, vysloveným více či méně zřetelně už ve venkovských soupisech stížností.

Je třeba říci, že to nebyl snadný obrat. „Jestliže soupisy stížností představují, přese všechno, částečně smýšlení venkova, Ústavodárné shromáždění je obráželo nedostatečně.“⁸⁾ Soupisy stížností francouzských rolníků a venkovských pospolitostí na jedné straně a okresní soupisy stížností a koncepce Ústavodárného shromáždění na druhé straně připomínají špatně sehraný orchestr, jehož dirigenti si tuto okolnost buď neuvědomují nebo jí nedbají. Ústavodárné shromáždění se nechce zabývat zlořády feudalismu, ale, jak radil Sieyès, ústavou. „Národní shromáždění by bylo nepochybně následovalo tuto radu,“ říká G o d e c h o t, „kdyby vzpoura venkova a ‚Velký strach‘, který ji provázal, je nedonutily zabývat se nejprve rolnickými požadavky.“⁹⁾

Stalo se tak, což je příznačné, z iniciativy liberálních šlechticů. Průběh této historické události v dějinách Francie je dobře znám:

Dne 3. srpna 1789 večer podal Salomon de Lausagerie jménem zpravodajského výboru zprávu o situaci v provinciích. Upozorňuje v ní, odvolává se na dopisy ze všech provincií, na ohrožení vlastnictví všeho druhu rušiteli pořádku (brigands), na pálení zámků, ničení klášterů atd.

Stejně jako kdysi v dopisech Markéty Parmské o obrazoboreckém hnutí r. 1566, mluví se ve zprávě o anarchii a rozvratu a o tom, že „daně, vrchnostenské dávky, vše je zničeno; zákony jsou bez účinku, úředníci bez autority, spravedlnost je příznak, který je zbytečné hledat na soudech.“¹⁰⁾ Zpravodajský výbor navrhl k zavedení pořádku výnos, v němž se zdůrazňuje práce na ústavě jako prvořadý úkol a odsuzuje se „zastavení platby daní a poplatků“.

Zpráva a návrh výnosu byly přijaty s rozpaky. „Zvedlo se mnoho pro-

⁷⁾ Srv. G o d e c h o t (J.), *Les Institutions de la France sous la Révolution et l'Empire*, Paris, 1968, str. 190.

⁸⁾ G o d e c h o t, *Institutions*, str. 192.

⁹⁾ G o d e c h o t, *Institutions*, str. 192.

¹⁰⁾ *Gazette Nationale ou Moniteur Universel* (Réimpression. I, Paris, 1858, str. 270. Dále jen („Moniteur“),

tichůdných hlasů“, konstatuje se lakonicky v *Moniteur*.¹¹⁾ V diskusi byla několikrát podtržena nutnost vyjít vstříc obyvatelstvu venkova, které očekává potlačení vrchnostenských povinností. A jestliže jeden z diskutujících vyslovil obavu, že jinak Francie upadne „do velkých nepořádků“ a prohlásil, že „jde o válku chudých proti bohatým“¹²⁾, vystihl tím velice přesně a správně skutečný stav věci.

Zasedání Ústavodárného shromáždění pokračovalo v noci 4. srpna 1789 čtením návrhu deklarace, vyzývající v zájmu prací na ústavě ke klidu a k zachovávání platných zákonů a k plnění povinností.

V diskusi došlo k obratu, ne zcela neočekávanému¹³⁾, když proti návrhu deklarace vystoupili vikomt de Noailles a vévoda d'Aiguillon. Poukazující na skutečné příčiny selských nepokojů, oba řečníci navrhli nutné reformy. Vikomt de Noailles navrhl mimo jiné výkup veškerých feudálních povinností obcemi „za spravedlivé odškodnění“ podle průměrných ročních příjmů během desíti let a „bezplatné potlačení“ vrchnostenských robot atd.¹⁴⁾ Vévoda d'Aiguillon, připomínaje, že feudální práva jsou „vlastnictví a každé vlastnictví je posvátné“, podtrhl, že nelze požadovat od vlastníků lén, od pánů pozemků, „čisté a prosté zřeknutí se jejich feudálních práv“, aniž by jim bylo přiznáno spravedlivé odškodnění“. Proto navrhl výkup feudálních práv jejich plátcí (redevables).¹⁵⁾

Ústavodárné shromáždění přijalo sice vystoupení obou šlechticů s potleskem, avšak s malou ochotou o nich jednat.

Třetí stav ještě kolísá. Jeho postoj vůči feudalismu není jednoznačný.¹⁶⁾ Je známo, že buržoazie pokládala feudální soustavu, vrchnostenská práva a desátky za překážku rozvoje a kapitalistické přeměny zemědělství a celého hospodářství země. Další rozvoj kapitalismu vyžadoval svobodu jedince a pracovní síly, svobodu výroby, pohyblivost vlastnictví, sjednocení trhu. Aby mohly být splněny tyto historické podmínky, bylo třeba zrušit formy osobní závislosti, zničit vrchnostenská výhradní práva a jiné vrchnostenské monopoly a potlačit instituce toho druhu jako právo prvorozenství atd., omezující vlastnictví. Na druhé straně buržoazie (např. legisté) pokládají vrchnostenská práva za individuální, zákonné, „posvátné“ a „nedotknutelné“ vlastnictví. Nelze je proto potlačit, aniž by nebyl uvržen do nebezpečí samotný buržoasní pořádek.

Je proto logické, že další řečník, příslušník třetího stavu a fysiokrat Du Pont de Nemours se staví v zásadě proti iniciativě obou šlechticů. S poukazem na to, že „není možné... reformovat zákonodárství, dokud nebude ústavou stanoveno, jakým způsobem nové zákony mají být navrhovány, přijímány a vykonávány“, Du Pont de Nemours se vyslovil pro

¹¹⁾ *Moniteur*, I, str. 270.

¹²⁾ *Moniteur*, I, str. 270–271.

¹³⁾ Pozadí této iniciativy vysvětlil „*Courier de Provence*“, vydávaný hrabětem Mirabeau.

¹⁴⁾ *Moniteur*, I, str. 279.

¹⁵⁾ *Moniteur*, I, str. 279.

¹⁶⁾ Srv. Soboul (A.), *La Révolution française*, Paris, 1967, str. 43n.

zachování zákonů, bezpečnosti a vlastnictví.¹⁷⁾ Jeho vystoupení, vysvětlitelné i stanoviskem fysiokratů k vlastnictví, byť i feudálnímu, oslabilo do značné míry účinek předešlých projevů. Zasedání nabylo dramatického spádu teprve vystoupením Le Guena de Kerengalla (poslance třetího stavu za Basse-Bretagne), který důtklivě upozornil Ústavodárné shromáždění na hrozící katastrofu a vyzval je ke zrušení feudálního režimu jako hlavní příčiny nespokojenosti na venkově: „Pánové“, řekl, „bývali byste předešli požárů zámků, kdybyste byli bývali rychleji prohlásili, že strašlivé nástroje, které obsahují a které mučí lid po staletí, budou zničeny nuceným výkupem, který nařizujete... Řekněte tomuto lidu, že zákony, které vyhlásíte, zničí až do nejmenších zbytků práva, plynoucí z poroby, na která si právem stěžuje; řekněte mu, že uznáváte nespravedlnost těchto práv, získaných v nevědomosti a temnotách. Pro dobro míru spěchejte dát své sliby Francii... Nemáte ani chvíli, kterou byste mohli ztratit. Jeden den prodlení způsobí nové obtíže. Pád říší se ohlásil s menším hřmotem: Nechcete přece dát své zákony pouze zničené Francii?“¹⁸⁾ Pod dojmem této výzvy a za všeobecného nadšení představitelé privilegovaných stavů se vzdávají svých výsad, ať už zvláštních či výsad svého stavu. Zástupci třetího stavu se vzdávají výsad svých korporací, měst atd.

V závěru jednání byl sestaven seznam hlavních návrhů, předložených shromáždění. Feudálního režimu se týkaly následující návrhy:

1. zrušení nevolnictví a mrtvé ruky, ať existují pod jakýmkoli názvem;
2. možnost úhrady vrchnostenských práv;
3. zrušení vrchnostenského soudnictví;
4. potlačení výlučného práva lovu, na holubníky a obory;
5. daň v penězích, představující desátek; možnost výkupu desátků jakéhokoli druhu.¹⁹⁾

Ať bylo slavné zasedání v noci 4. srpna 1789 posuzováno současníky jakkoli,²⁰⁾ byl to pouhý začátek. „Ústavodárné shromáždění odhlasovalo pouze zásadu,“ říká s oprávněním G o d e c h o t.²¹⁾ Její realizace vyžadovala odpovídající zákonodárství.

Následujícího dne Ústavodárné shromáždění schválilo nejprve „výzvu ke klidu“, hrozící použitím síly v případě nutnosti a „když to bude žádoucí k obnovení bezpečnosti občanů, svobody obchodu a dobrého obecného pořádku.“²²⁾

Teprve pak se Ústavodárné shromáždění vrátilo k projednávání návrhu reforem, předloženého redakčním výborem (Comité de rédaction).

Věc však nebyla tak snadná, jak se mohlo poslancům předchozí noci

¹⁷⁾ *Moniteur*, I, str. 280.

¹⁸⁾ *Moniteur*, I, str. 280.

¹⁹⁾ *Moniteur*, I, str. 288.

²⁰⁾ Srv. např. *Moniteur*, I, str. 288, kde se shrnují některé značně protichůdné názory (markýze Des Ferrières, abbého Gregoira atd.).

²¹⁾ G o d e c h o t, *Institutions*, str. 192.

²²⁾ *Moniteur*, I, str. 291.

zdát. „Aby byly uzákoněny návrhy šestihodinového zasedání, bylo třeba šesti dní“ (S a g n a c).

Již na počátku se objevují pochybnosti, neklid, nesnáze. Privilegovaní litují obětí, jež učinili v návalu nadšení. Mnozí poslanci si v klidnější atmosféře uvědomují složitost a obtížnost problému.

Projednávání návrhů tento dojem potvrdilo.

Téměř každý z navrhovaných článků vyvolal živé diskuse, v nichž se stále výrazněji projevovala snaha privilegiovaných co nejvíce snížit v praxi význam a cenu ústupků, učiněných během noci 4. srpna 1789 a současně přenést tíži reformy na jiné. Počínání privilegiovaných při jednáních o srpnových dekretech svědčí o jejich kolísání, což je jedním ze symptomů narůstající revoluce. Počínají si jako trosečníci na příliš malém voru: Duchovenstvo podporuje v některých otázkách třetí stav, šlechta se spojuje s třetím stavem proti svému privilegiovanému spojenci, nedbajíc jeho zájmů. Politika to byla, jak ukázal další vývoj, značně krátkozraká. Je známo, že hned po duchovenstvu došlo na šlechtu. Historie nebývá milosrdná...

Jak jsem už řekl, redakce jednotlivých článků se stala předmětem živých diskusí.

Předmětem ostrých sporů se stalo zejména právo na holubníky, právo lovu, vrchnostenské soudy, instituce mrtvé ruky, desátky.

Spor o mrtvou ruku (*main-morte*, nezcizitelný majetek) vznikl proto, že redakční výbor rozšířil původní návrh vikomta de Noailles a přidal k bezplatnému potlačení vrchnostenských robot a jiných osobních povinností také mrtvou ruku věcnou (*main-morte réelle*). V diskusi se poukazyvalo na to, že mrtvé ruce věcné mají býti jako „poskytnutý ústupek“ (*concession faite*) a jako „majetek“ (*propriété*) vykupitelné, a byly obhajovány osobní dávky (*prestations personnelles*). Nicméně Ústavodárné shromáždění zrušilo jak mrtvou ruku osobní a věcnou, tak peněžité dávky (plnění, *prestations*) s nimi spojené.

Rovněž diskuse o desátcích byla velmi bouřlivá: Zatím co návrh usnesení předpokládal, že „desátky *in natura*, církevní, laické a feudalizované budou moci být změněny na peněžité povinnosti a vykupitelné podle vůle plátců“²³⁾, odpůrci desátek pokládali návrh za nedostatečný. Např. Buzot, opíraje se o soupisy stížností duchovenstva, prohlašuje už 5. srpna, že „církevní majetek patří národu.“²⁴⁾ Markýz Lacoste, zastává stejný názor, požaduje zrušení církevních desátek.²⁵⁾ „Desátek není vlastnictví“, prohlašuje hrabě Mirabeau, „vlastnictví se vztahuje jen na toho, kdo může zcizovat fond (*fonds*); a to nikdy duchovenstvo nemohlo... Desátek také není držba, jak se říkalo; je to daň, určená té části veřejné služby, která je vyhrazena pastorům; je to podpora, pomocí níž národ platí úředníkům

²³⁾ *Moniteur*, I, str. 293.

²⁴⁾ *Moniteur*, I, str. 294.

²⁵⁾ *Moniteur*, I, str. 369n.

morálky a osvěty.“²⁶⁾ „Desátek nezaslouží též shovívavosti jako feudální práva“, soudí Arnoult.²⁷⁾ V důsledku rozdílu mezi desátky církevními a laickými či feudalizovanými někteří poslanci (např. de Villiers, Latouche) požadovali zrušení církevních desátků bez náhrady a výkup desátků laických. Pozoruhodný návrh v tomto směru podal Chasset.²⁸⁾ Předpokládá

1. zrušení desátků církevních s výhradou, že „budou obstarány prostředky k úhradě nákladů na kult a na vydržování kněží“ a

2. výkup feudalizovaných desátků formou, stanovenou Ústavodárným shromážděním.

Duchovenstvo, litujíc svých obětí, se snaží zachránit, co se dá. Někteří z jeho představitelů požadují zachování desátků, jiní buď výkup, nebo přeměnu desátku na půdní fond k vybavení všech far nemovitým majetkem. Někteří, jako např. Sieyès, abbé Montesquieu aj. s vervou hájí zásadu výkupu desátků.

Jejich snaha však byla marná. Duchovenstvu se nepodařilo získat podporu ani mezi šlechtici. Proto duchovenstvo, uvědomujíc si, že hájí nepopulární věc a uznávajíc, že výkup by byl jen „ilusorním dobrodiním“, se desátků vzdalo. Jednou z příčin tohoto ústupku byl nepochybně i slib, že stát zabezpečí duchovenstvo a náboženství hmotně. Po této resignaci byl 5. článek, zrušující církevní desátky bez náhrady, jednomyslně schválen.

Dekrety Ústavodárného shromáždění ze 4.—11. srpna. 1789²⁹⁾ byly tedy Ústavodárným shromážděním přijaty. Nenabýly však ještě účinnosti. Bylo třeba králova schválení. Avšak Ludvík XVI., podněcovaný privilegovanými a citě se vázán nepochybně i svým vlastním stanoviskem, jež zaujal dne 23. 6., odmítl zprvu dát svou sankci a nařídil jen publikaci dekretu. Sankci dal teprve 3. listopadu a pouze pod tlakem pařížského povstání ve dnech 5.—6. října.³⁰⁾

Feudálního režimu a jeho zrušení se týká pouze šest článků srpnových dekretů: Tři z nich se týkají výlučného práva na holubníky (čl. 2), výlučného práva lovu a na obory (čl. 3) a vrchnostenského soudnictví čl. 4). Pokud jde o články 5 (týkající se desátků) a 6 (o výkupu pozemkových rent), budou rozebrány později, ve speciální hlavě této studie.

První článek, jež hodlám analysovat v této hlavě, byl nepochybně nej důležitějším článkem srpnových dekretů. Tento článek byl očekáván francouzskými sedláky s nadějí. Přinesl jim zklamání.

Především proto, že článek, jak je zřejmé z jeho znění, byl hluboce rozporný. Prohlašuje, že „Národní shromáždění ruší úplně feudální režim“ a potlačuje bez náhrady „z feudálních a úročních práv a povinností ty,

²⁶⁾ Moniteur, I, str. 327.

²⁷⁾ Moniteur, I, str. 294.

²⁸⁾ Moniteur, str. 326n.

²⁹⁾ Duvergier (J. B.), Collection complète des Lois, Décrets, Réglements et Avis du Conseil d'Etat, I, Paris, 1824, str. 39n.

³⁰⁾ Srv. podrobněji Sagnac (Ph.), La législation civile de la Révolution française (1789—1804), Paris, 1898, str. 91n.

které se vztahují k mrtvé ruce věcné nebo osobní a k osobnímu nevolnictví a ta práva a povinnosti, které jsou namísto nich“, dekret vzápětí obnovuje feudální režim v podobě vykupitelných práv a povinností („... tous les autres sont déclarés rachetables“). „Ta z uvedených práv, která nejsou zcela zrušena tímto dekretem“, dodává čl. 1, „budou nicméně vybírána až do zaplacení výkupného.“

Ústavodárné shromáždění, složené z držitelů lén, bohatých advokátů, úředníků atd., z nichž většina byli vlastníci panství, nemohlo, přes své sliby ve slavné noci, nařídit úplné zrušení starého režimu.

Následkem toho článek 1 byl pouhým kompromisem, omezeným třídními zájmy, „příkladem pokrytectví“ (G o d e c h o t) a zradou na zájmech francouzského rolnictva.

Jak jsem už uvedl, článek 1 předpokládal zrušení nebo výkup „feudálních práv“. Pravý smysl tohoto výrazu byl vysvětlen Merlinem v jeho zprávě Výboru feudálních práv dne 4. září 1789. „Vy víte, pánové,“ řekl, „že ačkoli slova f e u d á l n í p r á v a neznamenaají v přísném slova smyslu než práva odvozená z lenní smlouvy a jejichž přímým principem je dání v léno, obvykle se jejich význam rozšiřuje na veškerá práva, která, nalézajíce se obvykle v rukou seniorů, tvoří v celku to, co Dumoulin nazývá complexum feudale.“³¹⁾ Podle S a g n a c a³²⁾ poslanci Ústavodárného shromáždění, snažíce se vyjadřovat přesně, používali výrazu „vrchnostenská práva“ (droits seigneuriaux), zahrnující podle nich 1. feudální práva v pravém slova smyslu a 2. některá práva pozemkově vrchnostenská.

Pokud jde o feudální práva, první článek srpnových dekretů rozlišuje v zásadě dvě skupiny: práva osobní a čestná na jedné straně, práva „věcná“ (réels) na straně druhé. První měla být zrušena bez náhrady, druhá měla být vykoupena podle podmínek, stanovených Ústavodárným shromážděním („... le prix et le mode du rachat seront fixées par l'Assemblée nationale ...“).

ÚSTAVODÁRNÉ SHROMÁŽDĚNÍ A FEUDÁLNÍ REŽIM (1789–1791)

Článek 1 dekretů ze 4.–11. srpna 1789 vytýčil, jak jsme viděli, jen zásadu pozemkové reformy.

Zbývalo ještě stanovit jednak, jaká práva budou vykupitelná a která budou zrušena bez náhrady, jednak podmínky výkupu.

Protože se jednalo o úkol velice obtížný, Ústavodárné shromáždění pověřilo pracemi na něm třicetičlenný výbor. „Výbor feudálních práv“ (Comité des droits féodaux), vytvořený na Chassetův návrh³³⁾ dne 12. srpna a ustanovený 9. října 1789³⁴⁾, měl dvě subkomise, jimž předsedali Merlin de Douai

³¹⁾ Archives Parlementaires de 1787 à 1860. Recueil complet des débats législatifs et politiques des chambres françaises. Par M a v i d a l (J.) et L a u r e n t (E.), VIII, Paris, 1868, str. 574.

³²⁾ S a g n a c, Législation, str. 96–97, pozn. 3.

a Tronchet, oba právníci „pozoruhodně zběhlí ve feudálních institucích“ (S a g n a c). První subkomise, jíž předsedal Merlin, měla vymezit bezprostřední účinky zrušení feudálního režimu a rozdíl mezi právy, zrušenými zdarma a mezi právy vykupitelnými. Druhá, jíž předsedal Tronchet, měla stanovit podmínky výkupu feudálních práv, která nebyla zrušena bez náhrady. Složení Výboru feudálních práv³⁵⁾ (většina členů, ať už příslušníků třetího stavu či privilegovaných, měla léna a vymáhala feudální dávky) neslibovalo řešení příliš výhodné pro rolníky.³⁶⁾

Úloha výboru byla značně obtížná díky rozličnosti, složitosti a nejasnosti feudálních obyčejů a nepravidelnosti feudálních institucí, vytvořených a transformovaných během staletí.

Aby tento chaos byl odstraněn a aby bylo možno roztrždit feudální práva, bylo především třeba stanovit jistá kritéria.

Feudální výbor, pověřený tímto nesnadným úkolem, našel následující východiska:

První z nich spočívalo v rozdělení feudálních práv do dvou kategorií, zahrnujících

1. osobní práva, zavazující osoby přímo a
2. věcná práva, zavazující osoby pouze prostřednictvím půdy a zatěžující samotnou půdu.³⁷⁾

Toto rozlišení, dílo po výtce právnické, nebylo nicméně bez úskalí, protože v zásadě nepočítalo s realitou až příliš složitou.

Přesto se feudální výbor tuto klasifikaci pokusil uskutečnit. Do skupiny osobních práv zařadil osobní nevolnictví, mrtvou ruku osobní a věcnou, vrchnostenská výhradná práva a konečně soudní práva feudálů. Do skupiny věcných práv byly zařazeny rovněž dávky peněžité a naturální, převodní práva, věcné pozemkové renty, věcné roboty a veškerá práva, která mohla spočívat na smlouvě a tudíž mohla být pokládána za věcná.

Ani toto rozdělení nebylo nesporné: Stačí připomenout např. roboty, které mohly být jak osobní tak věcné. „Beze sporu je velký počet těch, které se odvozují z osobního nevolnictví“, poznamenává Merlin ve své zprávě ze dne 4. září 1789, „ale jsou také dávky, které jsou pouze cenou koncese těm, kdo jsou zatíženi.“³⁸⁾ Rovněž vrchnostenská výhradná práva, případně i některá jiná práva, zařazená do skupiny osobních práv, mohla být pokládána za věcná. Navíc Ústavodárné shromáždění nebylo důsledné. Ačkoli samo vytýčilo prostřednictvím Výboru feudálních práv kritéria k rozlišení práv osobních a věcných, samo je příliš nerespektovalo. Např. mrtvá ruka věcná byla zařazena do kategorie osobních práv, zatím co

³³⁾ Archives, VIII, str. 399.

³⁴⁾ Archives, IX, str. 391.

³⁵⁾ Archives, IX, str. 391.

³⁶⁾ Srv. G o d e c h o t, Institutions, str. 193.

³⁷⁾ Srv. S a g n a c, Législation, str. 98.

³⁸⁾ Archives, VIII, str. 578.

věcné roboty, které vznikly z těchto příčin a zatěžovaly tytéž osoby, byly zařazeny do kategorie věcných práv.³⁹⁾

Jiné kritérium pro rozlišení feudálních práv vyložil Merlin ve své druhé zprávě z 8. února 1790: „Po velice uvážlivém zkoumání se nám zdálo,“ řekl, „že do seznamu zrušených práv je nutno zahrnout všechna ta, jež nepocházejí ani z lenní smlouvy ani ze smlouvy o svobodné úročné držbě (*contrat d'accensement*) a která zavazují jen osoby nezávisle na držbě půdy, a jež nemají jiného důvodu než okupaci, podnícenou feudálním režimem, podepřenou vrchnostenskou mocí a potvrzenou zákonem silnějšího.“⁴⁰⁾ Je proto třeba odlišit práva zákonná od usurpovaných. První z nich, jež vznikla díky postoupení pozemku ať už z titulu léna či úročního nájmu, měla být zachována a pokládána za vykupitelná. Ostatní, postrádající jakýkoli právní podklad, měla být naopak zrušena bez náhrady. Merlin tak zavedl nové kritérium, spočívající v rozdílu mezi feudalitou vládnoucí (*féodalité dominante*) a smluvní (*féodalité contractante*).⁴¹⁾

Rovněž toto druhé kritérium, jakkoli přitažlivé z hlediska politického a zajímavé z hlediska teoretického, nebylo bez úskalí: „Jak ve skutečnosti poznat,“ říká *G a r a u d*, „zda nějaké právo, pokládané za vynucené, nebylo odvozeno ze smlouvy a zda jiné, vyplývající ze smlouvy, nebylo uloženo násilím?“⁴²⁾ Původní tituly, které by mohly ukázat skutečný původ a stav věci, nebyly už k dispozici. Senioři je nemohli předložit. Požadovat od nich tituly by bylo znamenalo je vyvlastnit. Proto Ústavodárné shromáždění, věnující „mnoho pozornosti věřiteli a velmi málo dlužníku“ (*B u z o t*), se spokojilo, jak dále uvidíme, s jinými důkazy.

Nedostatky uvedených hledisek i neochota zajít příliš daleko donutily Ústavodárné shromáždění spokojit se při rozdělování práv do uvedených kategorií s pouhými domněnkami.

V souladu s tím práva, pokládaná za usurpovaná, byla zrušena bez náhrady, zatím co práva, o nichž se soudilo, že jsou založena na dobrovolně uzavřených dohodách, byla prohlášena za vykupitelná. Dlužníkovi bylo nicméně dáno právo předložit opačný důkaz a domněnku zákonnosti daného práva vyvrátit.

Pokud jde o práva osobní, Výbor feudálních práv se postavil na stanovisko, že jde o práva, získaná násilím, o práva usurpovaná. Následkem toho měla být zrušena bez náhrady.

Ve své druhé zprávě z 8. února 1790 současně s uvedeným kritériem předložil Merlin jménem Výboru i „návrh dekretu o feudálních právech“.⁴³⁾

Návrh, projednávaný v Ústavodárném shromáždění déle než měsíc, byl

³⁹⁾ *S a g n a c*, *Législation*, str. 99.

⁴⁰⁾ *A r c h i v e s*, XI, str. 504.

⁴¹⁾ *S a g n a c*, *Législation*, str. 93, pozn. 3 kritizuje tyto názory pod záminkou, že nebyly revolučními zákonodárci používány; *G a r a u d*, *Révolution*, str. 185, pozn. 3 naopak ukazuje, že tyto výrazy „překládají přesně doktrinu právníků XVIII. století.“

⁴²⁾ *G a r a u d*, *Révolution*, str. 185.

⁴³⁾ *A r c h i v e s*, XI, str. 501 a 516–518.

přiját bez důležitých změn a schválen jako dekret z 15.—18. března 1790.⁴⁴⁾

V preambuli dekretu se Ústavodárné shromáždění snaží ukázat, že chce dále rozvíjet srpnové dekrety a že dekret je jen jejich bezprostředním zákonitým důsledkem.

Dekret z 15.—28. března 1790, upravující způsob zrušení feudálního režimu, vznikl spojením několika dílčích dekretů, přijatých postupně v průběhu diskuse. Dělí se na tři tituly.

První titul se zabývá „všeobecnými účinky zrušení feudálního režimu“. Začíná, což je zcela logické, výkladem zásady:

„Veškeré rozdíly čestné, co do přednosti a moci, vyplývající z feudálního režimu“, říká se v čl. 1, „se ruší; pokud jde o práva užitková (utiles), která budou existovat až do výkupu, přizpůsobují se prostým rentám a pozemkovým břemenům.“

Zrušení feudálního režimu muselo zasáhnout pochopitelně více či méně všechny feudální instituce.

Pokud jde o léna a svobodné úročné nájmy, důsledkem zrušení feudálního režimu byla hluboká přeměna jejich právní povahy. Podstatu této změny vysvětlil Merlin ve své zprávě z 8. února 1790: „Změnili jste povahu těchto statků, které — osvobozeny napříště od zákonů feudalismu — jsou podrobeny zákonům pozemkového vlastnictví... Tyto statky“, řekl dále, „přestaly být lény a staly se pravými svobodnými statky.“⁴⁵⁾ Jinými slovy, jak říká G a r a u d, „pozemkové vlastnictví ztratilo svůj feudální ráz, aby se stalo svobodným.“⁴⁶⁾ Následkem toho i rozdíl mezi pozemky šlechtickými a selskými přestal existovat.

Tato hluboká přeměna pozemkového vlastnictví nebyla však provázena, jak by se dalo předpokládat, osvobozením půdy od věcných břemen. Feudální břemena, která půdu zatěžovala, byla až do výkupu pouze obrácena na čisté pozemkové poplatky.

Právní přeměna pozemkového vlastnictví a břemen byla nicméně doprovázena vnějšími změnami:

Především byla odstraněna povinnost přísahy věrnosti a slibu človecství a „každé jiné služby čistě osobní“ (čl. 2). Týž osud sdílela i „léna, která zavazovala pouze k polibku a vložení rukou“ (čl. 3). Dekret potlačil také formality a povinnosti, jejichž předmětem bylo uznání svrchovanosti lenního pána a které osvědčovaly vrchnostenskou moc. Protože seniorům zůstalo pouze právo vymáhat pozemkové renty (stali se prostými věřiteli renty, credirentiers), plátcí (tj. držitelé lén, „zatížených užitkovými břemeny, povinnostmi a vykupitelnými užitky“, a svobodných úročných nájmu) nejsou povinni předložit na své útraty víc než pouhé „uznání“ seniorova práva, „toutéž formou a tímž způsobem jako se uznávají... ostatní pozemková práva“ (čl. 4). V důsledku toho čl. 5 zrušil různé formality,

⁴⁴⁾ Duvergier, Collection des Lois, I str. 195n.

⁴⁵⁾ Archives, XI, str. 499.

⁴⁶⁾ G a r a u d, Révolution, str. 187.

jako lenní revers a soupis lenního statku, prohlášení do pozemkových knih atd. Dekret potlačil také instituce toho druhu, jako zabavení léna nebo úročního statku a propadnutí léna, představující sankci feudálních práv. Nicméně, aby chránil vlastníky vykupitelných práv, zákonodárce jim v článku 7 poskytl právo použít žalob, místních obyčejů a statutů v tom rozsahu, v jakém je obyčejové právo přiznávalo prvním pronajímatelům půdy. Čl. 8 podrobil veškerá feudální a úročná práva „vykupitelná svou povahou nebo v důsledku účinnosti dekretů ze 4. srpna 1789“ stejným pravidlům o promlčení obyčejných pozemkových práv, jaká byla zavedena zákony a obyčejí. Po zrušení lén a úročných nájmu rovněž ostatní instituce, s nimi spojené, jako bylo např. ssutí lén nebo úročných nájmu, ztratily svůj smysl. Byly proto potlačeny (čl. 10). Bylo nutno zrušit také ty instituce obyčejového práva, jež byly v rozporu s proklamovanou rovností majetku a osob. Stalo se tak v čl. 10, jímž zákonodárce zrušil právo prvorozenství a mužské dědičné posloupnosti (posloupnosti v mužské linii, masculinité) při nápadu lén, šlechtických panství a alódů. Odstraněny byly i různé jiné principy práva, jako např. nerovnost údelů s ohledem na společenskou povahu osob (čl. 11), odklad minorátu atd. (čl. 12). Dekret z 15.–28. března tak podle mého názoru přispěl k rozvoji nových principů dědického práva.

Zatím co titul I, jehož přehled a stručnou analysu jsem se pokusil načrtnout, se zabýval obecnými účinky zrušení feudálního režimu, titul II mluví o „vrchnostenských právech, jež byla potlačena bez náhrady.“

Titul II vypočítává podrobně práva, která měla být pokládána za osobní a následkem toho zrušena bez náhrady. Byla to především veškerá práva mrtvé ruky, osobní dávky a roboty, dále práva a povinnosti, představující osobní nevolnictví (čl. 1).⁴⁷⁾

Pokud jde o pozemky, držené jako mrtvá ruka věcná či smíšená, zůstávají podle čl. 2 podrobeny jako dosud břemenům, poplatkům, věcným robotám atd. Čl. 3 dodává, že pozemky mají zůstat podrobeny i úroku (činži, cens), právům převodním atd. Všechna tato práva se pokládala za důsledek osobní dohody.

Zachovávání těchto práv na nezcizitelných pozemcích bylo přímým porušením čl. 1 srpnových dekretů z r. 1789. Zatím co tento článek zrušil bez náhrady všechna práva a povinnosti, spojené s mrtvou rukou věcnou nebo osobní nebo s osobním nevolnictvím, Výbor feudálních práv a po něm Ústavodárné shromáždění změnilo na Merlinovu radu své stanovisko. Navíc Ústavodárné shromáždění, jež potlačilo v srpnu 1789 akty, představující mrtvou ruku věcnou, respektuje v čl. 4 titulu II dekretu z 15.–28. března 1790 výslovně „veškeré zprošťovací akty, jimiž mrtvá ruka věcná nebo smíšená“ byly změněny „na pozemkové dávky a na převodní poplatky.“⁴⁸⁾

⁴⁷⁾ Podrobně se o nich mluví v článku II. titulu dekretu.

⁴⁸⁾ Viz právní analysu zprošťovacího aktu v S a g n a c, Législation, str. 99, poz. 3. Srv. dále A r c h i v e s, XI, str. 503.

Ustanovení o mrtvé ruce se měla podle čl. 7 aplikovat i na některé dlouhodobé dědičné nájmy.

Zákon současně zrušil bez náhrady velké množství vrchnostenských práv, jmenovitě vypočítaných v čl. 2. Tento seznam byl později doplněn titulem I dekretu ze 13.—20. dubna 1791, který zrušil přibližně čtyřicet vrchnostenských práv.⁴⁹⁾ Co se týče práv, zrušených 1. článkem II. titulu dekretu z 15.—28. března, šlo v zásadě o práva, která — nepocházejíce z dělení vlastnictví — byla pokládána za nezákonná. Podle G a r a u d a⁵⁰⁾ tato domněnka byla absolutní jen pro některá z nich, zatím co u jiných mohla být vyvrácena opačným důkazem. Např. vrchnostenská výhradná práva byla sice zrušena bez náhrady (čl. 23), nicméně čl. 24 chránil vrchnostenská výhradná práva, vyplývající z dohod

1. mezi pospolitostí obyvatel a jednotlivcem — neseniozem,
2. mezi pospolitostí obyvatel a seniozem, jimiž se senioři zavazovali udělat pro pospolitost něco víc než jen udržovat v dobrém stavu mlýny, pekární a jiné podobné objekty a

3. mezi pospolitostí obyvatel a seniozem, jimiž senioři přiznali obyvatelům vedlejší výhody, jako právo pastvy v lesích, na loukách atd.⁵¹⁾

Pokud jde o roboty, dekret je potlačil čl. 27. Současně výslovně uznal věcné roboty, které byly „cenou za postoupení vlastnictví půdy nebo věcného práva.“ Týž princip se uplatnil ve vztahu k ostatním vrchnostenským právům, vyjmenovaných v různých článcích. Vlastníci práv, zachovaných články 9, 11, 15, 17 a 27 měli předložit původní titul. Pokud to nebylo možné, stačilo předložit dvě souhlasná svědectví, opírající se o nějaké starší svědectví, nepopřené dřívějšími uznáními (vyslovenými v případě obecných práv pospolitostmi, v případě zvláštních práv jednotlivci), za předpokladu nepřerušného držení nejméně po dobu 40 let.

Dekret z 15.—28. března 1790 se zabývá v titulu II mimo jiné také právem přeběrku (trriage), tj. právem seniorů na jednu třetinu rozdělených obecních pozemků.

Aplikace práva přeběrku bylo jedním z důsledků dělení obecních pozemků, uskutečňovaného na konci „starého režimu“. Toto dělení bylo prosazováno fysiokraty v rámci jejich agrárních reforem a podporováno senioři, kteří se chtěli zmocnit třetiny rozdělovaných pozemků. Zrušení práva přeběrku muselo, stejně jako za „starého režimu“ dělení obecních pozemků, ovlivnit situaci rolníků, to jest velké masy obyvatelstva.

Řešení tohoto problému bylo značně obtížné.

Respektuje všechny dřívější zákony, Výbor feudálních práv navrhl pro budoucnost zrušení přeběrku a ponechal v platnosti veškeré edikty a rozsudky, které povolovaly nebo vykonávaly právo přeběrku mimo rámec

⁴⁹⁾ D u v e r g i e r, Collections des Lois, II, str. 357n.

⁵⁰⁾ G a r a u d, Révolution, str. 187.

⁵¹⁾ Zákon zakazuje osobám, podobeným dříve vrchnostenským výhradným právům, napadat vlastnictví mlýnů, vinařských lisů a jiných objektů vrchnostenských práv, jež byla zrušena čl. 24, a svěřuje toto vlastnictví ochraně zákona (čl. 26).

ordonance z r. 1669. Toto stanovisko se stalo předmětem ostré diskuse. Zatím co Goupil de Préfel⁵²⁾ odmítl zpětný účinek zákona, Cochard⁵³⁾ a zejména Robespierre⁵⁴⁾ požadovali navrácení půdy, již senioři získali právem přeběrku, venkovským pospolitostem. „Je třeba se rozhodnout,“ řekl Robespierre, „mezi ordonancí z r. 1669 a věčnou spravedlností... Zákon nařizující navrácení zákonného vlastnictví nebude mít účinek zpětný, ale bezprostřední... Žádám,“ řekl dále, „aby byla provedena restituce za posledních čtyřicet let.“ Ústavodárné shromáždění zvolilo kompromisní řešení: Především, respektujíc účinky ordonance z r. 1669 v minulosti, odhlasovalo zrušení přeběrku pro budoucnost (čl. 30). Nato, zamítajíc jiný návrh svého výboru, Ústavodárné shromáždění prohlásilo za nicotné a neplatné všechny edikty a výnosy, jež povolovaly během třiceti let před r. 1789 přeběrky mimo rámec ordonance z r. 1669 (čl. 31). Právo přeběrku tak bylo zrušeno se zpětným účinkem od r. 1769 (první z ediktů o právu přeběrku mimo případy, povolené ordonancí z r. 1669, byl vydán roku 1769).⁵⁵⁾ Toto opatření však není třeba přeceňovat. Ve skutečnosti Ústavodárné shromáždění odvolalo jen výnosy královské rady a patentní listy, jimiž během posledních desíletí „starého režimu“ byly obcím odňaty ve prospěch seniorů z Lorraine, Barrois a Clermontois části lesů a jiných statků, jichž obce užívaly buď z titulu vlastnictví nebo užívacího práva (čl. 32). Autoři se o ceně tohoto opatření vyjadřují skepticky.⁵⁶⁾

K rozboru titulu II je třeba ještě dodat, že počítal se zpětným účinkem většiny ustanovení, zrušujících feudální práva: „Všechny shora uvedené disposice, vyhlášené článkem 33, s výjimkou disposic čl. 9 titulu I a článku 13, 17 a 19 tohoto titulu, jež budou vykonány teprve dnem vyhlášení tohoto dekretu, budou účinné dnem uveřejnění králových patentních listů 3. listopadu 1789.“

Tento článek vyvolal mezi pozdějšími autory mnoho různých komentářů. Někteří autoři, jak např. Beudant⁵⁷⁾ a později Garaud,⁵⁸⁾ vy-

⁵²⁾ Archives, XII, str. 16–17.

⁵³⁾ Archives, XII, str. 16.

⁵⁴⁾ Archives, XII, str. 17.

⁵⁵⁾ „Chybný výklad“ dekretu donutil Ústavodárné shromáždění vydat dne 15. května 1790 vysvětlující dekret, v němž se říkalo: „Národní shromáždění... stanoví, že rušíc řečenými články právo přeběrku... nezamýšlelo učinit nic na újmu vlastnictví lesů atd.... ani přiznávat obcím žádné nové právo na tento majetek.“ Obce a jednotlivci, kteří si činili nároky na lesy atd. nebo jejich užívání, měli se svých práv domáhat postupem práva. Srv. Duvergier, Collection des Lois, I, str. 206.

⁵⁶⁾ Např. Sagnac, Législation, str. 102 podtrhuje, že neexistovalo rozhodnutí pro celou Francii. „Obce“, říká, „musely čekat na zákon Zákonomodárného shromáždění, aby mohly nabýt držby svých uchvácených pozemků.“

Godechot, Institutions, str. 194 sdílí toto mínění: „V každém případě,“ říká „byly anulovány pouze akty o přeběrku, uskutečněné v Lorraine po tomto datu.“

⁵⁷⁾ Beudant (Ch.), La transformation juridique de la propriété foncière dans le droit intermédiaire, Paris, 1889, str. 204.

⁵⁸⁾ Garaud, Révolution, str. 188. Srv. také Duvergier, Collection des Lois, I, str. 39, pozn. 1.

světlují zpětný účinek interpretativním (vysvětlujícím) charakterem zákona z 15.—28. března 1790. Dospívají k názoru, že tento zákon je pouhým rozvíjením srpnových dekretů či lépe, jejich dispoic. Jiní autoři to popírají. Např. V i a r d⁵⁹⁾ soudí, že článek je výslovným zákonným ustanovením.

Přistupme k rozboru titulu III zákona z 15.—28. března 1790, který se zabývá vykupitelnými vrchnostenskými právy.

Zásada, z níž tento titul vychází, byla vyložena v čl. 1, kde se říká: „Všechna užitková práva a povinnosti feudální nebo úročné, jež jsou cenou a podmínkou původního (prvotního) postoupení pozemku, budou prostě vykupitelné a budou se dále platiti až do uskutečnění výkupu.“

Jak je z textu zřejmé, jednalo se tedy o práva, která vznikla postoupením půdy a titulu léna nebo úročního statku.⁶⁰⁾ Tato práva měla být zachována až do výkupu.

Tato úprava, zřejmě nevýhodná pro rolníky, ukazuje, jak se Ústavodárné shromáždění snažilo chránit zájmy seniorů a zachovávat feudalismus, jak to vyjádřil S o b o u l,⁶¹⁾ v jeho ekonomické realitě.

Všechna práva, která nebyla uvedena v soupisu práv, zrušených zdarma, se pokládala za poplatky za věčný pacht. Opouštějíc hypotézu usurpace těchto práv seniory, Ústavodárné shromáždění současně předpokládalo, pokud by nebyl prokázán opak, zákonnost všech věčných práv. Důkaz jejich nezákonnosti, jenž měl být předložen podle feudálního práva,⁶²⁾ výhodného pro seniory, byl pro dokazujícího vždy velmi nesnadný, ne-li přímo nemožný.

Následkem toho rolníci, neschopní prokázat úspěšně nezákonnost těchto práv, byli nuceni Ústavodárným shromážděním tato práva vykoupit. Současně bylo obcím, okresním a krajským správním shromážděním zakázáno „pod trestem neplatnosti, podání žaloby a náhrady škody“ bránit vybírání některého z vrchnostenských práv „pod záminkou, že se jeví samo sebou nebo výslovně jako potlačené bez náhrady“ (čl. 5). Ústavodárné shromáždění, které se projevilo jako obhájce seniorů, jde v dekretu ještě dál. Respektujíc vlastnictví „posvátné“ a „nedotknutelné“, snaží se obnovit tituly, o něž senioři přišli za mimořádných okolností léta 1789: Vlastníkům lén, jejichž archivy a tituly byly spáleny nebo vyloupeny během vzpour od počátku r. 1789, bylo dovoleno, „prokáží-li tento fakt titulem nebo svědky, během tří let po vyhlášení tohoto současného dekretu, ustanovit buď akty nebo svědeckým důkazem držby po třicet let, předcházejících požáru nebo vyloupení, povahu a množství práv, nepotlačených bez náhrady, jež jim

⁵⁹⁾ V i a r d, (P. P.), Histoire générale du droit privé français (1789—1830), Paris, 1931, str. 50.

⁶⁰⁾ Podrobně se vypočítávají ve 2. článku III. titulu dekretu.

⁶¹⁾ S o b o u l, Révolution, str. 45.

⁶²⁾ „Veškeré spory o existenci nebo množství práv, uvedených v předchozím článku“ nařizuje se v čl. 3, „budou rozhodnuty podle důkazů, uznávaných statuty, obyčeji a pravidly, zachovávanými až dosud.“ Srv. D u v e r g i e r, Collection des Lois, I, str. 142.

náležela. „Podmínky svědeckého důkazu (totiž svědectví desíti osob, šlo-li o nějaké obecné právo nebo šesti svědků v ostatních případech) byly stanoveny v čl. 7. Senioři, kteří se od počátku r. 1789 zřekli „z donucení nebo pro násilí“ všech nebo části práv, jež nebyla dekretem z 15.—28. března 1790 zrušena bez náhrady, mohli dát prohlásit neplatnost svého zřeknutí se.

Titul III uvádí rovněž v čl. 3 pravidlo enklávy, jehož bylo možno se dovolávat v obvodu obyčejů, jež je výslovně připouštěly. Dekret nicméně v zájmu držitele enklávy stanovil, že enkláva vně obvodu obyčejového práva nemůže sloužit za záminku k podrobení statku poplatkům, „které nejsou zmíněny v titulech přímo se vztahujících na tento statek, třebaže by byly zmíněny v titulech, týkajících se statků, jimiž je enkláva obklopena.“ Rovněž ve prospěch držitelů půdy zákon předpokládá, že v případě, kde je k témuž statku více titulů, má být dána přednost, bez ohledu na datum, titulu „pro držitele nejvýhodnějšímu“ (čl. 4).

Přes své zaměření i přes nedostatky, o nichž jsme mluvili, dekret z 15. až 28. března 1790 představuje pozoruhodné zákonodárné a právnícké dílo.⁶³⁾ Vycházejí z rozdílu mezi feudalitou vládnoucí a feudalitou smluvní, dekret:

1. zrušil práva, pokládána za „usurpovaná na veřejné moci, nebo jí postoupená či zřízená násilím (jako byla např. čestná práva, osobní roboty atd.) a

2. přeměnil práva, tvořící protihodnotu původního postoupení pozemku (roční platy, jako např. úrok, pozemkové renty atd.), na buržoasní soukromé vlastnictví a prohlásil je za vykupitelná.

Na druhé straně však šlo i o dílo značně omezené. Nelze totiž přehlédnout, že zrušení vrchnostenských práv tímto dekretem nebylo vůbec úplné a že přeměna určitých vrchnostenských práv, pokládaných za reálné, na buržoasní soukromé vlastnictví, neznamenal úplné osvobození půdy ani francouzských rolníků.

Protože byl takto zachován jistý počet vrchnostenských práv, bylo samozřejmě nutno stanovit podmínky výkupu.

Tronchet, pověřený tímto nesnadným úkolem, předložil svou první zprávu Výboru feudálních práv dne 12. září 1789.⁶⁴⁾ Definitivní zpráva, provázená návrhem IV. titulu dekretu o feudálních právech, byla týmž zpravodajem předložena dne 28. března 1790 Ústavodárnému shromáždění.⁶⁵⁾ Návrh, projednaný spěšně v dubnu 1790, byl schválen jako dekret ze dne 3.—9. května 1790.

Dekret ze 3.—9. května 1790⁶⁶⁾ upravuje zásady, způsob a výši výkupu vrchnostenských práv, prohlášených články 1 a 2 titulu III dekretu z 15. až 28. března 1790.

⁶³⁾ Soboul, Révolution, str. 46.

⁶⁴⁾ Archives, VIII, str. 619n.

⁶⁵⁾ Archives, XII, str. 387n.

⁶⁶⁾ Duvergier, Collection des Lois, str. 190n.

Obecné zásady výkupu byly vyloženy v člancích 1—5 (prvního oddílu podle B a u d o i n a).

Základní zásada byla vyhlášena v článku 1, kde se říká mimo jiné: „Každý vlastník bude moci vykoupit feudální a úročná práva, jimiž je pozemek zatížen, i když by ostatní vlastníci téhož panství nebo téhož kantonu nechtěli využít dobrodiní výkupu . . .“

Ústavodárné shromáždění tak odmítlo na Tronchetovu radu⁶⁷⁾ univerzální výkup, navržený r. 1789 B o n c e r f e m a autorem anonymního spisu „Réflexions sur le rachat des droits féodaux décrété à l'Assemblée Nationale“, stejně jako myšlenku povinného výkupu feudálních práv, uloženého státu nebo obcím. Přijalo naopak jiný systém výkupu, opírající se o následující principy:

Všichni plátcí jsou oprávněni vykoupit vrchnostenská práva, každý z držitelů půdy téhož panství je nezávislý na ostatních a může využít zákona nebo se zdržet výkupu (čl. 1). Jinými slovy, zákon předpokládá výkup i n d i v i d u á l n í a f a k u l t a t i v n í.

Každý držitel pozemku může jednat s vrchním vlastníkem a uzavřít s ním smlouvu (čl. 6). V takovém případě se jednalo o výkup d o b r o v o l n ý. Pokud nebyla smlouva uzavřena, mohl se plátce vrchnostenských práv utéci k výkupu n u c e n é m u podle zákona.

V případě, že práva spočívala na více pozemcích, nebyl dovolen jejich oddělený výkup. Jestliže více lén nebo úročných statků, patřících či nepatřících témuž vlastníku, bylo zatíženo úrokem nebo solidárními poplatky, výkup měl být uskutečněn za všechny současně (čl. 1 a 2). V případě pozemku, patřícího více spoluvlastníkům, žádný z nich nemohl osvobodit svou část pozemku jinak, než vykoupením všech fixních práv najednou (čl. 3), zatím co vedlejší příležitostná práva mohla být zaplacená podle podílu (čl. 5). Plátce, který zaplatil celý obnos, vykonával pak vůči všem ostatním spoluvlastníkům práva věřitele (čl. 5).

Plátcí břemen měli platit ve stejné době všechna práva, zatěžující jejich pozemek, ať už šlo o břemena placená každoročně nebo příležitostně (čl. 3). Povinnost výkupu vedlejších příležitostných práv byla přijata sedláky se značnou nevolí, protože mnoho rolnických rodin, v nichž půda přecházela pravidelně na děti, nikdy neplatilo převodní a nabývací právo. Dekret však nařizuje bez ohledu na tuto okolnost výkup těchto práv, pro rolníky v praxi zcela výjimečných.⁶⁸⁾

Dekret nařídil, rovněž ve prospěch seniorů, placení „všech nedoplatků pevných a ročních rent . . . jak za předchozí léta, tak za běžný rok, poměrně k době, jež uběhne od posledního promlčení až do doby výkupu“ (čl. 22).

Konečně dekret v zájmu seniorů nařídil provedení výkupu „na všech

⁶⁷⁾ Archives, VII, str. 620n.

⁶⁸⁾ Srv. G o d e c h o t, Institutions, str. 195.

stupních feudálního žebříčku“ (čl. 44). Následkem toho senioři měli odevzdat část výkupní ceny svých práv svému suzerénu.

Co se týče výkupní sazby, byla stanovena u práv, placených v naturálních, desateronásobkem (čl. 21). Celkový obnos břemen a poplatků, zatěžujících pozemek a vybíraných ročně, měl být vypočten z odhadů podle povahy jednotlivých poplatků (čl. 13–17). Vedlejší příležitostná práva byla rozdělena do dvou kategorií, totiž na převodní práva z prodeje nebo z „jiných aktů, rovných prodeji“ a na převodní práva z převodů „jiného druhu“.

První skupina byla rozdělena do sedmi tříd, zahrnujících kvoty obecně přijaté, jako polovinu, třetinu atd. Náhrada se pohybovala od 1/5 do 1/6 těchto kvot.

Co se týče poplatků, přijímaných v jiných případech než při prodeji, dekret vyvinul složitou úpravu obyčejového práva a jeho dispozic (čl. 17n). Také systém odhadu ceny pozemků, která byla podkladem pro stanovení vedlejších, příležitostných práv, byl, jak je zřejmé z čl. 35 a dalších, velmi složitý.

Všechna důležitá ustanovení dekretu byla později ještě zpřesněna instrukcí z 12.–20. srpna 1790,⁶⁹⁾ poslanou správním shromážděním.

Výkup práv, pokládaných za věcná, byl natolik složitý, že si vynutil ještě během r. 1790 a 1791 vydání několika dílčích dekretů.

Patřil mezi ně především dekret ze 3.–31. července 1790⁷⁰⁾ o výkupu těch feudálních práv, o nichž mělo být podle čl. 9, 10 a 11 dekretu ze 3.–9. května 1790 rozhodnuto později. Šlo o feudální práva, odvislá od statků, označených těmito články, totiž od lén, patřících lidem mrtvé ruky a spravovaných obcemi (čl. 9), od statků dříve držených duchovenstvem a spravovaných administrativními shromážděními (čl. 10), a od lén, patřících národu z titulu korunních domén atd. (čl. 11).

Výkupem a jeho organizací se zabývaly i jiné dekrekty. Patří mezi ně zejména zákon ze 14.–19. listopadu 1790,⁷¹⁾ povolující oddělený výkup vedlejších příležitostných práv a ročních pravidelných poplatků 1. poručníkům, opatrovníkům a jiným správcům sirotků, mladistvých a jiných osob, vyjmenovaných v čl. 7 dekretu ze 3.–9. května 1790⁷²⁾ a 2. správcům národních statků, označených dekretem z 3.–31. července 1790.⁷³⁾

Dekret z 9.–20. března 1791⁷⁴⁾ dovolil solidárním dlužníkům nehmotných práv, odvislých od národních statků, vykoupiti „jejich poměrnou část

⁶⁹⁾ Duvergier, Collection des Lois, I, str. 343n.

⁷⁰⁾ Duvergier, Collection des Lois, I, str. 269n.

⁷¹⁾ Duvergier, Collection des Lois, II, str. 22n.

⁷²⁾ Duvergier, Collection des Lois, I, str. 190n.

⁷³⁾ Duvergier, Collection des Lois, II, str. 270n. Šlo o statky:

- 1) maltézského řádu (čl. 3),
- 2) známé pod titulem korunních domén (čl. 4),
- 3) držené jako zástava atd. (čl. 5) a
- 4) držené jako úděl (čl. 6).

⁷⁴⁾ Duvergier, Collection des Lois, II, str. 298n.

řečených práv“ s podmínkou, že vymezí svůj podíl na celkovém objemu práv (čl. 15).

Dekrety o výkupu feudalizovaných desátků atd. budou analysovány později, ve zvláštní hlavě této studie.

A konečně dekret ze 13.—20. dubna 1791 dovolil držitelům lén nebo svobodných úročných statků vykoupiti pouze část vedlejších příležitostných práv (titul II, čl. 1).⁷⁵⁾ Nicméně ani tato možnost nezměnila absurdní situaci mnohých francouzských rolníků, o níž jsme mluvili výše.

Zákonodárné akty Ústavodárného shromáždění, zejména dekrety ze 4.—11. srpna 1789, z 15.—28. března 1790 a ze 3.—9. května 1790 měly uskutečnit, jak jsme viděli, velmi složitý a značně obtížný úkol, uložený Ústavodárnému shromáždění historickými podmínkami: Zničit feudální režim a otevřít cestu kapitalismu.

Splnilo Ústavodárné shromáždění tento úkol? Nalezlo nejlepší řešení tohoto problému?

Historikové jsou v tomto ohledu skeptičtí, kritisující více či méně jednotlivé aspekty zákonodárného díla Ústavodárného shromáždění. Shodují se především v tom, že jak Ústavodárné shromáždění, tak Výbor feudálních práv připravovali reformy spěšně.⁷⁶⁾ *Chenon*⁷⁷⁾ připisuje Ústavodárnému shromáždění nedostatek odvahy a dobré vůle. „Skutečným paradoxem,“ říká *Godechot*,⁷⁸⁾ když mluví o zákonu z 15.—28. března 1790, „se Národní shromáždění stalo spoluvíníkem nejhorších zlořádů feudálního režimu!“ Podobně se vyslovují i jiní autoři.

Lze však najít a vysvětlit hlubší příčiny zmíněného postoje Ústavodárného shromáždění? Soudím, že to je nejen možné, ale i nutné. Jaké to tedy byly příčiny?

Především je třeba připomenout složení Ústavodárného shromáždění, kde nezasedal žádný rolník. Naopak, vedle šlechty a duchovenstva tam byli i příslušníci buržoasie, sami vlastníci lén a úročných statků, zainteresovaní podle *Garauda*⁷⁹⁾ „na zachování vrchnostenských práv a ochotní přijmout z navrhovaných opatření ta, která by jim přinesla nejmenší újmu.“ Mnozí členové Ústavodárného shromáždění byli navíc ovlivněni a omezeni koncepcí „posvátného“ a „nedotknutelného“ vlastnictví, jež bylo třeba chránit, byť i se jednalo o vlastnictví feudální. Členové Ústavodárného shromáždění, zejména pak ti nejvýznamnější, byli především politiky. Středem jejich pozornosti byla ústava. Rolnickými požadavky se zabývali jen pod tlakem venkova. Tím se dá vysvětlit i jejich chvat při vypracovávání reforem.

⁷⁵⁾ *Duvergier*, Collection des Lois, II, str. 357n.

⁷⁶⁾ Srv. např. *Sagnac*, Legislation, str. 97 nebo *Garaud*, Révolution, str. 194.

⁷⁷⁾ *Chenon* (E.), Les démembrements de la propriété foncière, Paris, 1923, str. 110.

⁷⁸⁾ *Godechot*, Institutions, str. 194.

⁷⁹⁾ *Garaud*, Révolution, str. 194.

Vypracování této reformy bylo svěřeno právníkům, kteří sice vypracovali dílo pozoruhodné s hlediska teoretického, avšak příliš odtržené od konkrétních sociálních a politických podmínek.

Zákonodárské akty Ústavodárného shromáždění o zrušení feudálního režimu a o výkupu feudálních práv ukazují, jak zásady a sliby, slavnostně vyhlášené ve slavné noci 4. srpna 1789, jsou postupně opouštěny. „Zrušení feudalismu Ústavodárným shromážděním,“ říká S o b o u l,⁸⁰⁾ „bylo víc zdánlivé než reálné... Feudalismus byl zničen ve své podobě institucionální a právní, zachován byl ve své realitě ekonomické.“

Zákonodárství Ústavodárného shromáždění o právech k půdě obráží stále více snahy části buržoasie o kompromisní řešení. Bylo nalezeno, jak známo, ve výkupu vrchnostenských práv, představujících protihodnotu k postoupení pozemku.

„Výkup feudálních práv“, poznamenává již citovaný S o b o u l,⁸¹⁾ „představoval ekonomickou basí kompromisu s aristokracií, hledaného od r. 1789 jednou částí buržoasie...“ Zatím co zrušení feudálního režimu a výkup povinností a břemen představují „kompromis zjevně výhodný pro aristokracii“ (S o b o u l), pro masu malých rolníků atd. byl „hořkým zklamáním“ (L e f e b v r e).

Omezeno třídními zájmy, trpělo zákonodárské dílo Ústavodárného shromáždění navíc ještě některými nedostatky.

Pokládám za užitečné je shrnout.

Především je třeba se zmínit o protikladu mezi první větou čl. I dekretů ze 4.—11. srpna 1789, prohlašující, že „Národní shromáždění ruší úplně feudální režim“, a vším, co následuje nejen v čl. I, ale i v ostatních dekretech Ústavodárného shromáždění o zrušení nebo výkupu feudálních povinností a břemen. Tento hluboký rozpor jen prohloubil, jak známo, propast mezi francouzským venkovem a Ústavodárným shromážděním.

Důmyslný systém třídění vrchnostenských práv, rozvinutý Výborem feudálních práv a zejména jeho předsedou Merlinem de Douai, nepočítal s realitou příliš složitou. Mohl proto přinést pouze ilusorní výsledky. Teoretický rozdíl mezi právy uchvácenými, usurpovanými a právy, jež byla podle mínění zákonodárců výsledkem dohody, byl značně problematický. Národní shromáždění se mohlo ve skutečnosti opřít jen o domněnky. Navíc, jak jsme viděli, Ústavodárné shromáždění své vlastní třídění příliš nerespektovalo. Přeměna feudálních práv na pozemkové renty, o níž jsme mluvili, změnila pouze název: rolníci zůstali zatíženi jako dřív.

Výkup vrchnostenských práv, představující „ekonomickou basí kompromisu“ mezi starou a novou vládnoucí třídou, vyvolal v praxi těžké problémy.

Výkup, povolený v zásadě už od 4. srpna 1789, zůstal nevykonatelný až do vyhlášení dekretu ze 3.—9. května 1790. Zásady, organizace a výkupní ceny, upravené dekretem ze 3.—9. května 1790, ve skutečnosti výkup zne-

⁸⁰⁾ S o b o u l, Révolution, str. 45.

⁸¹⁾ S o b o u l, Révolution, str. 47.

možnily. Stačí připomenout vysoké ceny, jež měli rolníci za výkup zaplatit, nebo skutečnost, že zákon neřešil případy zatvrzelých seniorů, kteří nechtěli výkup povolit.⁸²⁾ Důkaz nezákonnosti vrchnostenských práv byl, díky shovívavosti zákonodárců vůči seniorům, takřka nemožný.

Pozdější dílčí úpravy na věci téměř nic nezměnily.

„Celkem vzato,“ říká G a r a u d,⁸³⁾ „protože výkup byl stěží proveditelný, reformy Ústavodárného shromáždění měly jen omezený dosah.“

Jak celková koncepce Ústavodárného shromáždění, tak jeho dekrety o právech k půdě vystupňovaly na nejvyšší míru třídní boj na francouzském venkově. Zavraždění hraběte de Dampierra u Sainte-Menehould v červnu 1791 bylo jen jednou z příznačných episod.⁸⁴⁾

Situace se rychle stává katastrofální.

Senioři nedbají zákonů Ústavodárného shromáždění, odmítají souhlas s výkupem a navíc často ještě trvají na plnění povinností a břemen, zrušených srpnovými dekreti.

Rolníci naopak prosazují často násilím důslednou realizaci magické věty I. článku srpnových dekretů o zrušení feudálního režimu.

Ústavodárné shromáždění, stranící seniorům a neochotné opustit svou koncepci, se marně snaží venkov uklidnit.

V okamžiku, kdy Ústavodárné shromáždění prohlašuje, že „jeho poslání je skončeno a že jeho zasedání končí,“⁸⁵⁾ stává se nespokojenost všeobecnou.

FEUDÁLNÍ REŽIM V OBDOBÍ ZÁKONODÁRNÉHO SHROMÁŽDĚNÍ A KONVENTU (1791–1794)

Zákonodárné akty Ústavodárného shromáždění, jejichž stručný přehled jsem podal v předchozí hlavě, se staly z pochopitelných důvodů předmětem kritiky v peticích a adresách venkovských obcí, v dílech právníků atd.

Petice rolníků, posílané ve velkém množství do Zákonodárného shromáždění,⁸⁶⁾ požadovaly zejména revisi zákonodárných aktů Ústavodárného shromáždění o zrušení feudálního režimu a o výkupu vrchnostenských práv. Kritisovaly především hromadný (kumulativní) výkup stálých každoročních a vedlejších příležitostných práv, nařízený dekretem ze 3. až 9. května 1790 (upravený do jisté míry dekretem z 13.–20. dubna 1791), požadovaly zrušení vedlejších příležitostných práv. atd. Stížnosti ukazují,

⁸²⁾ G o d e c h o t, Institutions, str. 194n.

⁸³⁾ G a r a u d, Révolution, str. 195.

⁸⁴⁾ Srv. k této události L e f e b v r e, (G.), L'assassinat du comte de Dampierre, *Revue d'histoire moderne*, 1942, str. 241–245.

⁸⁵⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, III, str. 241–242.

⁸⁶⁾ Četné dokumenty tohoto druhu uveřejnili např. S a g n a c (Ph.) – C a r o n (P.), Les documents des Comités des Droits féodaux et de la Législation, relatifs à l'abolition du régime seigneurial (1789–1793), Paris, 1907, Srv. také F e r r a d o u (A.), Le rachat des droits féodaux dans la Gironde (1790–1793). Thèse droit, Paris, 1928, str. 364. pozn. 1; S a g n a c, Législation, str. 399n.

často velmi přesně, pravou sociální podstatu výkupu. Pouze „bohatí občané se mohou vykoupit“, konstatuje se v jedné z adres,⁸⁷⁾ „lid se nebude moci vykoupit nikdy, feudální práva budou trvat věčně a francouzský lid bude věčně pod jhem feudalismu.“ Obyvatelé obvodu Chateaubriant se ve svých stížnostech ze 4. ledna 1792 na výkup feudálních práv vyjadřují ostře o seniorech, kteří, díky náhradě feudálních práv, „se stanou vlastníky veškerého oběživa Francie a soustředí všechno její bohatství“.⁸⁸⁾ Jiné adresy upozorňují na možné těžké následky odmítnutí revise zákonodárných aktů Ústavodárného shromáždění: „Renta a ostatní feudální práva, zachovaná a prohlášená za vykupitelná dekretem z 15. března 1790, sankcionovaná dne 28. března“, říká se v adrese obyvatel komuny La Capelle Biron z 20. 3. 1792 „zástupcům národa“,⁸⁹⁾ „by byly s to vyprovokovat občanskou válku, kdyby Národní shromáždění nepodniklo ve své moudrosti opatření jak k úpravě základu renty, tak způsobu výkupu, nařízeného Ústavodárným shromážděním.“

Adresy a petice rolníků byly doplněny, jak jsme řekli, díly právníků, zabývajících se feudálním právem. Právníci, překvapení nepřátelským přijetím zákonodárství Ústavodárného shromáždění se strany rolníků, změnili své předchozí stanovisko a podporují kritiku a požadavky rolníků. Je možno připomenout např. *Garnierovo* dílo „Destruction du régime féodal“, *Vallettovo* „Traité de l'injustice des droits féodaux“, *Chapsalovu* „Discours historique sur la féodalité et l'allodialité“ a zejména pozoruhodné dílo *Michalletovo* „Les mystères des droits féodaux dévoilés“, analysované podrobně *Garaudem*.⁹⁰⁾

Tváří v tvář této kritice Zákonodárné shromáždění, složené z úplně nových lidí, bylo nuceno znovu řešit problém feudálních práv.

Za daných historických podmínek toto řešení mohlo být pouze příznivé pro rolníky. Poslanci, kteří přišli přímo ze svých krajů, kde byli svědky rolnických bouří, nemohli pochopitelně zaujmout stejné stanovisko jako Ústavodárné shromáždění, jehož nedostatky byly zjevné a jež v očích poslanců byly hlavní příčinou těžkostí na venkově.

Následkem toho Zákonodárné shromáždění muselo nutně popřít teoretický rozdíl mezi feudálními právy co do jejich předpokládaného původu. Ve srovnání s Ústavodárným shromážděním Zákonodárné shromáždění předpokládalo usurpaci všech feudálních práv, včetně vykupitelných, násilím a tudíž i jejich nezákonnost.

Zatím co Ústavodárné shromáždění, opírajíc se o feudální zákonodárství a jurisprudenci, respektovala práva, jejichž původní usurpace byla „ospravedlněna“ promlčením od nepaměti a smlouvami v dobré víře, jež následovaly po staletí během středověku, Zákonodárné shromáždění tak odmítlo učinit. V jeho očích práva, usurpovaná na počátku, i kdyby byla stará tisíc

⁸⁷⁾ S a g n a c—C a r o n, Documents, č. 129.

⁸⁸⁾ S a g n a c, Législation, str. 403.

⁸⁹⁾ S a g n a c—C a r o n, Documents, č. 134.

⁹⁰⁾ G a r a u d, Révolution, str. 213n.

let, nezasluhují úcty. „Kdyby špatnost mohla ospravedlnit špatnost“, řekl Oudot, který nahradil Merlina, „kdyby útlak mohl ospravedlnit útlak, lidské pokolení by bylo odsouzeno k věčné porobě a revoluce by byla zločinem.“

Počátkem r. 1792, za velice složité politické situace, Zákonodárné shromáždění, ustupujíc tlaku rolnictva, jehož oddanost revoluci si chtělo zajistit, i nebezpečí zvenčí i uvnitř země, bylo nuceno přistoupit k reformám.

Nutnost reformy byla podtržena Couthonem už v únoru 1792. Kritizuje Ústavodárné shromáždění, které sice zrušilo feudální režim, ale současně 1. zachovalo dekretem z 15.—28. března 1790 práva „jejichž tíží lid nejvíce pocítoval a jež nejvíce ovlivňovala jeho existenci“ a 2. udělalo výkup takřka nemožný díky podmínkám, jež tento zákon stanovil, Couthon vyzval Zákonodárné shromáždění, aby zasáhlo: „Je na čase“, řekl mimo jiné, „reformovat dispoziční tak chybné, tak nespravedlivé, tak nepolitické, tak neústavní.“⁹¹⁾

Následkem této výzvy a na Moyssetův návrh Zákonodárné shromáždění vyzvalo Výbor feudálních práv, aby provedl revisi dekretů Ústavodárného shromáždění.

Zprávu výboru spolu s návrhem dekretu předložil Zákonodárnému shromáždění dne 11. dubna 1792 poslanec Latour-Duchatel. Zpravodaj, kritizuje stanovisko Ústavodárného shromáždění a konstatuje neúspěch jeho pozemkové reformy, podtrhl důrazně nutnost „odstranit feudalismus až do kořenů.“

Živá rozprava⁹²⁾ o návrhu dekretu se protáhla až do června r. 1792. V této souvislosti je možno připomenout některé řečníky a jejich návrhy. Patří mezi ně především vystoupení toulouského advokáta a poslance za Haute-Garonne Mailhe, který, pokládaje zničení feudálních práv za „kámen, který chybí v základu revoluce“, se vyslovil pro návrh. Jiný řečník, Dorliac, rovněž poslanec za Haute-Garonne, navrhl výkup všech feudálních práv státem. Tento návrh, jakkoli pozoruhodný s hlediska právního, byl nebezpečný z hlediska politického. Představoval, jak na to upozornil Jaurès,⁹³⁾ „velkou přednost a vážnou záruku pro seniory, ale také velké nebezpečí pro nový stát, pro revoluční Francii. Protože,“ říká autor, „hněv venkova by se obrátil proti státu Revoluce, který by nahradil feudální tyrany: Revoluční Francie by zdělila veškerou nenávist, vyprovokovanou feudálním režimem...“

Je tedy pochopitelné, že Dorliacův návrh byl po Zákonodárné shromáždění nepřijatelný.

Stejně jako Dorliac, i jiní poslanci hájili vrchnostenská práva vykupitelná pod záminkou ochrany vlastnictví:

⁹¹⁾ Srv. S a g n a c, Législation, str. 139n. a nověji G a r a u d, Révolution, str. 215n.

⁹²⁾ A r c h i v e s, XXXIX, str. 196n.

⁹³⁾ J a u r è s (J.), Histoire socialiste de la Révolution française, Vyd. A. M a t h i e z, Paris, 1922, II, str. 34n.

Např. Deusy,⁹⁴⁾ podporovaný většinou poslanců, zdůraznil, že i kdyby usurpovaná práva měla být zrušena, jiná, představující původní postup půdy, by nemohla být potlačena, „aniž by nebylo dotčeno samotné vlastnictví, posvátné v této podobě jako každé jiné.“ Senioři podle něho neuchvátili feudální práva, ale samotné vlastnictví půdy. Následkem toho zničení stálých a příležitostných práv by muselo být nutně provázeno „zničením vlastnického práva na statky“ kromě těch, jež nebyly na počátku uchváceny seniory. Pokládaje feudální práva za zákonná díky promlčení a zdůrazňuje, že byly předmětem nesčetných transakcí, Deusy varoval Zákonodárné shromáždění před potlačením těchto práv, protože by to podle něho znamenalo sociální převrat.

Jiný řečník, Prouveur,⁹⁵⁾ podtrhl ve svém projevu nutnost respektovat vlastnictví jako „klenbu této ohromné budovy, jež spojuje 24 milionů lidí v těleso národa.“ Henry (poslanec za Haute-Garonne) zdůraznil, že politická rovnost je slučitelná s nerovností majetku a napadl ostře opačný názor, pokládající zrušení feudálních práv za nutnou podmínku politické rovnosti.⁹⁶⁾

Z uvedených příkladů je zřejmé, že návrh Výboru feudálních práv se setkal s opozicí a že mínění poslanců nebylo ani zdaleka jednotné.

Diskuse ukazuje dvě značně protichůdné tendence. První z nich směřuje ke zrušení všech feudálních práv, zachovaných Ústavodárným shromážděním. Tento radikální požadavek narazil na odpor pravice, která, sledujíc omezené třídní zájmy, chtěla zachovat vlastnictví seniorů i příslušníků buržoasie, vlastnicích statky atd.

Zatím co první tendence směřovala nutně ve svých konečných důsledcích k úplnému zničení feudalismu v jeho ekonomické realitě, druhá tendence se naopak tomu snažila zabránit. První tendence, pokroková a revoluční ve své podstatě, usilovala o další rozvoj revoluce a o její vítězství v budoucnosti. Druhá tendence, konservativní a kontrarevoluční, znamenala naopak zabrzdění revoluce a její porážku. Neboť zrušení feudálních práv a samotného feudálního režimu bylo základním problémem, dotýkajícím se více či méně absolutní většiny Francouzů a zasahujícím sociálně-ekonomickou strukturu společnosti. Jinými slovy, šlo o „klíčovou otázku“, která musela být rozhodnuta. Revolučním řešením se mohlo stát pouze úplné zrušení feudálních práv, potlačení feudálního režimu až do jeho kořenů. Následkem toho kompromis, o nějž usilují umírněné síly v Zákonodárném shromáždění, nemohl být, jak později uvidíme, trvalý.

Osud zákonů o půdě, vydaných Zákonodárným shromážděním, tento závěr potvrzuje.

Je známo, že poslanec z Isère Dumolard navrhl kompromisní dodatek, který na jedné straně zachovával vykupitelná vrchnostenská práva a na

⁹⁴⁾ Archives, XLV, str. 110n.

⁹⁵⁾ Archives, XLV, str. 197n.

⁹⁶⁾ Archives, XLV, str. 207n.

druhé straně vyžadoval s veškerou přísností od seniorů důkazy zákonnosti těchto práv. „Někdejší senior,“ říká se v navrhovaném dodatku, „bude moci nahradit původní titul postupu pozemku třemi shodnými svědectvími o řečeném titulu, podepřenými veřejnou a nepřerušenou držbou po čtyřicet let.“⁹⁷⁾

Tento dodatek, výhodný pro seniory, však nebyl přijat. Naopak, Zákonodárné shromáždění nařídilo dne 14. července 1792, že „všechna vedlejší příležitostná práva, která nebudou ospravedlněna původním titulem jako odvezená z postupu půdy, se potlačují bez náhrady.“⁹⁸⁾

V tomto případě nešlo o pouhý dodatek, schválený v příznivém okamžiku za nepřítomnosti poslanců pravice, ale o opatření velice důležité, o skutečné vítězství odpůrců feudálního vlastnictví.

Po tomto dodatku Zákonodárné shromáždění přijalo 18. června 1792 návrh Výboru feudálních práv. Tím začal úplný převrat zákonodárství o feudálních právech.

Zákonodárné shromáždění, rušíc čl. 1 a 2 titulu dekretu z 15.—28. 3. 1790, nařídilo v čl. 1, že „všechna vedlejší příležitostná práva, ať úročná nebo feudální a všechna práva, jež je představují, ... jsou a zůstávají zrušena bez náhrady, pokud by řečená práva nebyla ospravedlněna původním titulem ... jako cena a podmínka postupu pozemků, za něž byly vybírány, v kterémžto případě budou nadále vybírána a budou vykupitelná.“⁹⁹⁾

Je zřejmé, že tato formulace nebyla příliš výhodná pro seniory, kteří nemohli většinou původní tituly předložit. V takovém případě podle čl. 2 „všechny výkupy vedlejších příležitostných práv neospravedlněných, jak to požaduje čl. 1, pokud ještě nebyly dokonány zaplacením, se přestanou konat ...“

Zrušujíc tak bez náhrady velkou část práv, která Ústavodárné shromáždění prohlásilo za vykupitelná, Zákonodárné shromáždění dovolilo jejich výkup, pokud senior dokázal, že nebyla usurpovaná.

Dílo, započaté Zákonodárným shromážděním 18. června 1792, mohlo pokračovat s pozoruhodnou rychlostí díky revoluci 10. srpna 1792, jež vyvolala politickou změnu, příznivou rolnickým požadavkům. „Feudální režim byl zrušen spíš dnem 10. srpna 1792 než nocí 4. srpna 1789“, poznamenává právem G o d e c h o t.¹⁰⁰⁾

Ovlivněno politickými událostmi a pod tlakem rolníků, kteří se snažili využít situace k novým ústupkům, Zákonodárné shromáždění přijalo již 17. srpna 1792 dekret¹⁰¹⁾ o zrušení feudálních práv bez náhrady. Dekret zrušil bez náhrady „někdejší práva feudální a příležitostná, ať se vyskytují pod jakýmkoli názvem nebo ať jsou jakékoli povahy, stejně jako práva, jež je představují“ s výjimkou těch, o nichž se prokáže „původním

⁹⁷⁾ Archives, XLV, str. 210.

⁹⁸⁾ Archives, XLV, str. 211.

⁹⁹⁾ Duvergier, Collection des Lois, IV, str. 374.

¹⁰⁰⁾ Godechot, Institutions, str. 197.

¹⁰¹⁾ Duvergier, Collections des Lois, IV, str. 374.

titulem, že jsou cenou za postup půdy.“ Výbor feudálních práv byl vyzván, aby ihned připravil zprávu o způsobu jejich výkupu.

O několik dní později, ve dnech 20. a 25. srpna 1792, zákonodárné shromáždění přijalo dva nové dekrety. Oba vycházejí z dekretu z 18. června 1792, který potlačil vedlejší příležitostná práva bez náhrady, vyjma případy, kdy věritel dokázal pravý opak. Nové dekrety uplatňují totéž pravidlo i ve vztahu k právům věčným.

Podrobme však tyto dekrety stručnému rozboru.

Dekret z 20. srpna 1792¹⁰²⁾ měl především usnadnit výkup feudálních práv. Hlavní cíl zákona je vyjádřen v preambuli, kde se podtrhuje mimo jiné, že „pouze osvobození vlastnictví, zajišťujícího absolutní nezávislost občanů, jim může zabezpečit plné a úplné využití svobody, jež jim ústava říše dala . . .“

Dekret předpokládá v čl. 1 titulu I „postupný a oddělený“ výkup nepotlačených (tj. zákonně prokazatelných) vedlejších příležitostných práv a „poplatků ročních a stálých“. Dovoluje používat též způsob výkupu pro vedlejší příležitostná práva prokazatelná a podrobně vypočítaná v čl. 2 titulu III dekretu z 15.—28. března 1790. Výkup vedlejších práv se měl konat podle cen neobdělané půdy v době postupu, pokud původní titul nenaznačuje, že půda byla obdělávaná a že stavby na ní existovaly již v době postupu (čl. 2). Někdejší senior byl povinen na žádost „každého obyvatele“ prokázat svůj titul ve lhůtě 3 měsíců (čl. 3). Následky takové žádosti mohly být pro nabyvatele různé, protože pokud senior prokázal původní titul, nabyvatel musel práva vykoupit. V opačném případě, pokud senior titul neprokázal, obywatel se osvobozoval „na věky“ od placení a výkupu všech práv úročných, převodních atd. Plátcí mohli vykoupit práva, prokázaná seniorem, ve lhůtě 34 měsíců (čl. 6). Pokud jejich povinnosti pozůstávaly „v dávkách z podílnického pachtu . . . ve feudálních desátkách, v místech, kde se vyskytují a v jiných poplatcích téže povahy“ mohli vymáhat jejich přeměnu na rentu nebo roční dávku pevně stanoveného množství obilí, splatnou až do výkupu (čl. 13). Dekret zrušil bez náhrady vzájemné ručení při placení činží, rent, poplatků a dávek všeho druhu a současně i propadlé nedoplatky (titul II, čl. 1). Spoludlužníci mohli za určitých podmínek vykoupit svou část odděleně (titul II, čl. 2). Zákonodárné shromáždění zrušilo nepřímo čl. 42 dekretu ze 3. května 1790 o lhůtách výkupu. „V důsledku toho“, říká se v čl. 17 titulu II zákona z 20. srpna 1792, „každý vlastník, který vykoupil vrchnostenská práva, vedlejší a jiná, jimiž byl pozemek zatížen, byť i později než ve lhůtě dvou let, stanovené řečeným čl. 42, nebo je vykoupí později, bude moci zcizit též pozemek, aniž by byl podroben převodnímu právu, které zůstane vykoupěno neodvolatelně dřívějším výkupem . . .“ A konečně dekret nahradil čl. 1 titulu III třicetileté promlčení prošlých nedoplatků úroku, poplatků a dřívějších věčných pozemkových rent promlčením pětiletým.

¹⁰²⁾ Duvergier, Collection des Lois, IV, str. 401n.

Dekret z 25. srpna 1792¹⁰³⁾ následoval takřka bezprostředně po dekretu předchozím.

Tento dekret, prohlašující ve své preambuli, že „feudální režim byl zrušen“, podtrhuje „nicméně, že trvá ve svých důsledcích a že nic není naléhavějšího, než odstranit z francouzského území pozůstatky poroby, jež pokrývají a dusí vlastnictví.“

V důsledku toho Zákonodárné shromáždění nařizuje, že „veškeré pozemkové vlastnictví se pokládá za svobodné a zproštěné od všech práv jak feudálních, tak úročních“ (čl. 2). Všechna tato práva a zejména práva vrchnostenská, zachovaná a prohlášená za vykupitelná dekrety z 15.–28. března 1790 a ze 13. dubna 1791 se ruší, „pokud by se neprokázalo, že jejich důvodem je původní postup pozemku, kterýžto důvod bude moci být uznán pouze tehdy, pokud se bude nalézat jasně vyjádřený v původním aktu . . ., který musí být přinesen“ (čl. 5). Je zřejmé, že Zákonodárné shromáždění se nespokojuje s pouhou domněnkou, ale že hledá rozdíl mezi právy usurpovanými a právy zákonnými v určitém faktu, vyjádřeném titulem. Pokládá za odvolané a nicotné všechny propouštěcí akty z mrtvé ruky věcné a smíšené a všechny podobné akty, zachované dekretem z 15.–28. března 1790 (čl. 3). Následkem toho všechny poplatky, desátky atd., zřízené řečenými akty, zastupujícími mrtvou rukou, se potlačují bez náhrady (čl. 3). Rovněž účinky, vyvolané pravidlem „Není půdy bez pána“ (*Nulle terre sans seigneur*), pravidlem enklávy, statuty atd., vztahujícími se k feudalismu, se pokládají podle čl. 1 za „neexistující“.

Disposice, nařízené čl. 3 byly podle čl. 4 a 5 použitelné i pro někdejší provincie jako Bourbonnais, Nivernais, Bretagne, a to ve vztahu ke všem aktům, týkajících se různých regionálních pozemkových držeb (jako „*borde-lage*“, „*quevèze*“, „*motte*“ atd.).

Pokud jde o pozemkové renty, článek 17 prohlašuje výslovně, že se dekret nevztahuje na „renty, podílnické pachtý pozemkové a jiné poplatky, jež se nevztahují k feudalismu a jež jsou povinnostmi jednotlivců k jednotlivcům, kteří nejsou ani seniory ani držiteli lén“. V opačném případě měly být potlačeny jako feudální práva.

Tato opatření byla doplněna ještě dvěma dekrety ze 27. a 28. srpna 1792.

První z nich, o němž budeme mluvit později v jiné souvislosti, zrušil držby, známé v Bretagni pod názvy „*covenant*“ a „*domaines congéables*“.

Druhý z nich, dekret z 28. srpna 1792,¹⁰⁴⁾ měl vrátit komunám a obcům práva, jichž byli zbaveni feudální zvlášť. Za tímto účelem dekret zrušil čl. 4 titulu XXV ordonnance o vodách a lesích z roku 1669, stejně jako všechny edikty, deklarace atd., které od té doby dovolovaly přeběrek ke škodě obcí, jež užívaly obecních pozemků (čl. 1). Veškeré přeběrky, uskutečněné po r. 1669 a pokládané za usurpované seniory, byly odvolány. Naopak, obce měly podle čl. 8 nabýti držení pozemků, jichž byly zbaveny;

¹⁰³⁾ Duvergier, Collection des Lois, IV, str. 417n.

¹⁰⁴⁾ Duvergier, Collection des Lois, IV, str. 441n.

stačilo prokázat, že je držely dříve, pokud senioři neprokázali autentickým aktem opak. Co se týče pozemků pustých a prázdných, mělo se za to, že patří obcím. Senioři naopak museli své vlastnictví těchto pozemků dokazovat buď tituly neb držením, nepřerušeným po dobu 40 let.

Jak je zřejmé z toho, co jsme řekli, ani dekrety z 18. června, 20. a 25. 8. 1792 neznamenalý konec feudálních práv a feudálního režimu ve Francii. V daných historických podmínkách a ve srovnání s dekrety Ústavodárného shromáždění však byly nesporným pokrokem.

S hlediska sociálně-ekonomického nelze přehlédnout, že tyto dekrety osvobodily půdu jako základní výrobní prostředek. Lze konstatovat v souladu s míněním moderního historika, že v září 1792 byla půda „prakticky osvobozena.“ Dekrety Zákonodárného shromáždění — zejména zákon z 25. srpna, „který ve skutečnosti už před zákonem ze 17. července 1793 osvobodil pozemkové vlastnictví“ (G a r a u d) — rušící bez náhrady vedlejší a stálá práva (s výjimkou těch, jejichž zákonnost byla prokázána seniořem), zasadily citelný úder feudálnímu vlastnictví jako basi feudálních výrobních vztahů.

Rovněž z hlediska politického zákony, přijaté Zákonodárným shromážděním, představují důležitý obrat ve srovnání se zákonodárstvím Ústavodárného shromáždění. Zákonodárné shromáždění se nemohlo spokojit, jako to udělalo Ústavodárné shromáždění, s kompromisním řešením. Aby revoluce zvítězila, musela získat podporu rolnických mas. „Teorie se stává materiální silou, jakmile ovládne masy“ (M a r x). Rušící feudální práva a zamýšlející potlačit feudální režim, Zákonodárné shromáždění získalo nezbytnou podporu francouzského rolnictva, které se cítilo angažované „v rostoucích obtížích revoluce“ (J a u r è s).

Z hlediska právního lze říci, že Zákonodárné shromáždění svými dekrety brutálně zvrátilo systém, vytvořený Ústavodárným shromážděním.

Ústavodárné shromáždění, opírajíc se o feudální zákonodárství a jurisprudenci, předpokládalo, jak jsme viděli, zákonnost vykupitelných vrchnostenských práv. Zákonodárné shromáždění naopak předpokládalo jejich usurpaci. Následkem toho, zatím co Ústavodárné shromáždění požadovalo od plátce důkaz opaku, Zákonodárné shromáždění požadovalo na seniorovi předložení původního titulu. „Systém Ústavodárného shromáždění byl nástrojem ochrany seniorů“, poznamenává S a g n a c,¹⁰⁵⁾ „systém Zákonodárného shromáždění byl nástrojem války proti nim . . .“

Rovněž výkup vrchnostenských práv byl odlišný: Ústavodárné shromáždění nařídilo současný výkup stálých a příležitostných práv a vzájemné ručení za placení poplatků a rent. Zákonodárné shromáždění naopak nařídilo oddělený výkup ročních poplatků a poplatků příležitostných. Navíc povolilo oddělenou a postupnou úhradu příležitostných práv.

Bylo by možné zmínit se ještě o odlišném stanovisku Zákonodárného shromáždění k výpovědnímu nájmu (domaine congéable) v Bretagni. Rov-

¹⁰⁵⁾ S a g n a c, Législation, str. 105.

něž řešení tohoto problému se, jak uvidíme později, značně odlišovalo od řešení, předloženého Ústavodárným shromážděním.

Je tedy zřejmé, že v mnoha směrech Zákonodárné shromáždění přijalo, jak to formuloval G o d e c h o t,¹⁰⁶⁾ stanovisko diametrálně odlišné od stanoviska Ústavodárného shromáždění.“

Jak jsme už výše viděli, byly dekrety Zákonodárného shromáždění výrazným pokrokem. Nicméně i ony byly jen předposlední etapou v procesu likvidace feudalismu.

Úkol rozřešit definitivně tento problém připadl Konventu.

Také Konvent, plně úkol potlačit vrchnostenský režim až do jeho kořenů, musel aplikovat dekrety ze srpna 1792. Proto Konvent nařídil už 7. prosince 1792, že všechny povinnosti a podmínky, stanovené akty o odevzdání v léno atd. a vázané svou povahou na feudální režim, se ruší výkupem podle platných zákonů.¹⁰⁷⁾

O několik týdnů později, dne 30. prosince 1792, Konvent pozastavil výkon rozsudku k potrestání „deliktů již spáchaných v souvislosti s právy dříve feudálními nebo úročnými“, s výjimkou zločinů vraždy, zabití nebo požáru.¹⁰⁸⁾

Na počátku příštího roku, dne 11. února 1793, Konvent anuloval procesy a rozsudky, týkající se deliktů, spáchaných „během povstání, těžkostí, nesvárů a rozepří, jejichž příčinou byla dřívější vrchnostenská práva, ať feudální nebo úročná“ (čl. 1). Občané, uvěznění nebo zatčení pro delikty tohoto druhu (s výjimkou těch, kdo podle článku 2 „by byli osobně odpovědní za vraždu nebo požár budov“) měli být propuštěni na svobodu (čl. 1).¹⁰⁹⁾

A konečně dekret z 26. května—1. června 1793¹¹⁰⁾ „na návrh jednoho člena, požadujícího, aby úrok a někdejší feudální renty nebyly vymáhány“, zakázal s okamžitou platností všechna soudní řízení, týkající se plateb úročných a feudálních práv.

Vedle těchto speciálních ustanovení, příznivých pro sedláky, Konvent, ovlivněný vnitřní i vnější politickou situací, byl nucen přijmout další opatření, ještě účinnější s politického hlediska.

Dne 17. prosince 1792, ve snaze o oslabení zázemí gigantické koalice evropských feudálních států, Konvent nařídil potlačení feudálního režimu na územích, okupovaných armádou republiky.¹¹¹⁾

Aby uspokojil francouzské rolníky a získal je pro revoluci, Konvent přijal dekrety ze 3. června (o prodeji statků emigrantů po malých podílech), z 10. června (o rozdělení obecních pozemků) a zejména pak dekret ze 17. 7. 1793, jímž potlačil bez náhrady všechny dřívější vrchnostenské poplatky.

O dekretch ze 3. a 10. června 1793 budeme mluvit později.

¹⁰⁶⁾ G o d e c h o t, Institutions, str. 195.

¹⁰⁷⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, V, str. 89.

¹⁰⁸⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, V, str. 125.

¹⁰⁹⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, V, str. 186n.

¹¹⁰⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, V, str. 377n.

¹¹¹⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, V, str. 82.

Dekret ze 17. července 1793¹¹²⁾ představoval do jisté míry vrchol revolučního zákonodárství o feudalismu. Zatím co srpnové dekrety 1789 deklarovaly pouze princip zrušení feudalismu, zatím co dekret z 15.—28. března 1790 zachoval vrchnostenská práva vykupitelná a dekret z 25. srpna 1792 podržel ještě jistá vrchnostenská práva, podřizuje je přísnému dokazování, dekret ze 17. července 1793 zamítl předchozí systém, který byl základem zákonodárství Ústavodárného shromáždění a Zákonodárného shromáždění.

Tento „zákon hněvu“ (M e r l i n), přijatý za velmi složitých okolností a pod tlakem veřejného mínění, mohl nařídít jedině radikální potlačení posledních zbytků feudalismu. Konvent nemohl dále respektovat rozdíl mezi feudalitou vládnoucí a smluvní, ani připustit, že by vrchnostenské poplatky mohly být podmínkou postupu půdy. Následkem toho je zákon všechny zrušil: „Veškeré vrchnostenské poplatky, práva feudální, úročná stálá a příležitostná, rovněž práva, zachovaná dekretem z 25. srpna minulého roku,“ říká se v čl. 1, „se potlačují bez náhrady.“ Pouze „renty nebo dávky čistě pozemkové“ byly zachovány (čl. 2). Současně byla anulována všechna soudní řízení pro nedoplatky atd. poplatků a práv, zrušených čl. 1 (čl. 3).

Aby odvrátil feudální reakci a obnovení feudálních práv, dekret nařídil uložení konstitutivních nebo uznávacích titulů těchto práv u obecního písaře a pak jejich spálení „za přítomnosti generální rady komuny a občanů“ (čl. 6). Dřívější senioři, komisaři pozemkových knih atd. měli přinést tituly pod hrozbou odsouzení „na pět let do okovů“ (čl. 6 a 7).

Bylo třeba sesadit provinilce, kteří nepublikovali ve vhodné době dekrety o potlačení feudálních rent a o dělení obecních pozemků.¹¹³⁾

Aplikace tohoto dekretu, příznivého pro rolníky a nepříznivého pro seniory, narazilo však na četné potíže:

Vyhlášení zákona se opozdilo pro netečnost a nedbalost veřejných úřed-

Bylo třeba věnovat pozornost i pokračujícímu vybírání feudálních dávek v některých krajích, protože „definitivní a absolutní zrušení feudálních práv zákonem ze 17. července 1793“, říká G a r a u d,¹¹⁴⁾ „neznamenalo, alespoň ne všude, bezprostředně konec ani jejich vybírání ani jejich výkupu. „Proto Konvent zakázal dekretem ze 7. prosince 1793¹¹⁵⁾ vybírat feudální dávky „pod trestem ztráty občanských práv“. Později, dne 22. října (1 brumaire II. roku) 1793¹¹⁶⁾ Konvent zakázal všem vlastníkům nebo statkářům, kteří sami neobdělávali půdu, vymáhat od nájemců feudální povinnosti. Současně dekret anuloval všechna soudní řízení proti nájemcům pro odmítnutí platit feudální poplatky (čl. 3). A konečně dekret z 30. října (9. brumaire II. roku) 1793¹¹⁷⁾ prohlásil za neplatné všechny rozsudky a ža-

¹¹²⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, VI, str. 24n.

¹¹³⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, VI, str. 77.

¹¹⁴⁾ G a r a u d, Révolution, str. 240.

¹¹⁵⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, IV, str. 186.

¹¹⁶⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, VI, str. 301.

¹¹⁷⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, VI, str. 324.

loby pro feudální a úročná práva, zrušená bez náhrady dekretem z 28. 8. 1792.

Spálení titulů vyvolalo rovněž četné těžké problémy. Následkem toho Konvent odhlasoval 2. října 1793 dekret,¹¹⁸⁾ který prodloužil o šest měsíců lhůtu ke spálení smíšených feudálních titulů. Po něm následoval dekret ze 27. ledna—11. února. (8.—23. pluviôse II. roku) 1794,¹¹⁹⁾ nařizující v čl. 3 uložení titulů, odevzdaných obcím, „dokud nebude o nich jinak rozhodnuto.“ Dekret také zakázal notářům atd. pod trestem odsouzení do okovů na pět let připomínat ve spisech přímo či nepřímo „režim feudální nebo šlechtický, nebo království“ (čl. 4). Tato disposice však vyvolala v praxi potíže.¹²⁰⁾ Následkem toho čl. 4 dekretu byl modifikován dekretem z 29. 6. (11. messidor II. roku) 1794,¹²¹⁾ který zmocnil notáře a jiné veřejné nebo soukromé uschovatele listin vystavovati na písemnou žádost opisy starých titulů obcím, úřadům atd. Dekret ještě předvídá obecné spálení titulů (čl. 2), avšak nestanoví k tomu ani dobu ani místo.

Navíc bylo třeba odpovědět v této souvislosti na četné otázky: Co udělat s tituly, které konstatují současné pozemkové poplatky a feudální práva? Spálit tyto tituly podle čl. 6 zákona ze 17. července 1793 by bylo znamenalo zničení feudálních titulů stejně jako pozemkových rent, vymíněných výslovně čl. 2 téhož dekretu. Co udělat s notářskými registry, kde bylo možno nalézt vedle aktů, vztahujících se k feudálním právům a určených ke spálení, i jiné akty atd.?¹²²⁾ Jak vysvětlit slova „ti“ v čl. 7 dekretu, kde se říká: „Ti, kdo budou usvědčeni, že skryli, zpronevěřili nebo přechovávali zápisy nebo výpisy z aktů, které mají býti spáleny podle ustanovení předchozího článku, budou odsouzeni na pět let do okovů? „Nevztahuje se slovo ti k dřívějším seniorům, právníkům feudálního práva atd., vypočítaným v čl. 6, nebo se vztahuje obecně na všechny, kdo vystavují opisy aktů, které mají být spáleny, např. nájemcům úročných statků? Bývalí nájemci úročných statků mají všichni opis svého uznání; často je to jediný titul, který mají. Když tento titul nebude existovat“, dotazuje se syndik departementu Allier,¹²³⁾ „jak budou obhajovat své vlastnictví v určitých případech?“ A konečně, jaké má být nezbytné kritérium k rozlišení pozemkových rent od feudálních dávek?

Tato poslední otázka, spojená se spálením titulů, byla jednou z nejsložitějších, protože akty o původním postupu půdy mluvily často o pozemkových právech, která byla protihodnotou za poskytnutí půdy, a o právech feudálních, vymíňovaných v důsledku vrchního vlastnictví.

Článek 1 zákona ze 17. července 1793 sice nebyl v zásadě použitelný jinak, než vůči nárokům výslovně feudálním, avšak čl. 6 téhož dekretu, nařizující zničení celého titulu (aniž by respektoval rozdíl mezi poplatky

¹¹⁸⁾ Duvergier, Collection des Lois, VI, str. 251.

¹¹⁹⁾ Duvergier, Collection des Lois, VII, str. 23.

¹²⁰⁾ Srv. Garaud, Révolution, str. 230.

¹²¹⁾ Duvergier, Collection des Lois, VII, str. 255.

¹²²⁾ Sagnac—Caron, Documents, č. 357.

¹²³⁾ Sagnac—Caron, Documents, č. 359.

pozemkovými a poplatky feudálními), zahrnoval tak zrušení jedněch i druhých.¹²⁴⁾

Konvent, vyzvaný, aby se vyjádřil k tomuto problému, vydal 2. října 1793¹²⁵⁾ resoluci, předpokládající vynětí toho, co je „čistě pozemkové“ v aktech o dání do léna, od práv feudálních, a nařizující, jak jsme viděli, spálení smíšených feudálních titulů.

Později Konvent prohlásil ve svém dekretu z 25. února (7. ventôse II. roku) 1794,¹²⁶⁾ že v předchozích dekretech zamýšlel „potlačit bez náhrady pozemkové renty, které byly vytvořeny rovněž postoupením půdy s příměsí úroku a s jinými znaky panství nebo feudalismu.“

Tento výklad, neodpovídající vždy tendencím správních orgánů,¹²⁷⁾ byl znovu potvrzen ještě dekretem z 18. května (29. floréal II. roku) 1794,¹²⁸⁾ který konstatoval: „Každý poplatek nebo renta poskvrněné sebe lehčí známkou feudalismu, ať se nazývají jakkoli, byť i byly prohlášeny předchozími zákony za vykupitelné, se zrušují bez náhrady.“

Konvent, potlačuje bez náhrady všechna feudální břemena (včetně těch, která byla zachována dekretem z 25. srpna 1792), vyňal jen „renty či poplatky čistě pozemkové a ne feudální“ (čl. 2). Zatím co Ústavodárné shromáždění se snažilo oddělit prvek pozemkový od prvku vrchnostenského, Konvent se takovým rozdílem nezabýval.¹²⁹⁾

Rozšiřující výklad i znění zákona ze 17. července 1793 vyvolaly nutně četné kritické hlasy a v zápětí i pokusy o reformy.¹³⁰⁾

Všechny pokusy o revisi tohoto zákona, který byl pokládán za „symbol rolnické emancipace“ (G a r a u d), však ztroskotaly.

Provést revisi tohoto zákona a celého revolučního zákonodárství o zrušení feudálního režimu nebylo možné bez vyprovokování nového revolučního výbuchu a bez vystupňování třídního antagonismu a třídního boje ve Francii do krajnosti. „Dotknout se zákona ze 17. července 1793“, měl svého času říci Benjamin Constant, „by znamenalo otevřít široce bránu feudálnímu režimu.“¹³¹⁾

Protože takový zásah nebyl možný, feudalismus byl zničen navždy.

POTLAČENÍ DESÁTKŮ A DLOUHODOBÝCH NÁJMŮ

Desátky, stejně nepopulární jako feudální práva, sdílely jejich osud.

Ústavodárné shromáždění se jimi začalo zabývat již v srpnu 1789.

Dne 11. srpna 1789, po prudké diskusi, přijalo, jak známo, kompromisní řešení problému desátků.

¹²⁴⁾ G a r a u d, Révolution, str. 231.

¹²⁵⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, VII, str. 100.

¹²⁶⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, VII, str. 216.

¹²⁷⁾ M i l l o t, Abolition, str. 295.

¹²⁸⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, VII, str. 216.

¹²⁹⁾ M i l l o t, Abolition, str. 233.

¹³⁰⁾ Podrobněji srv. G a r a u d, Révolution, str. 233n.

¹³¹⁾ Cituje G a r a u d, Révolution, str. 389.

Zrušujíc církevní desátky, Ústavodárné shromáždění prohlásilo současně feudalizované desátky za vykupitelné. Tím Konstituanta respektuje dvě kategorie desátků, a to:

1. desátky církevní, jež měly charakter kontribuce nebo daně a
2. desátky feudalizované, pokládané za protihodnotu postoupené půdy.

Pro zařazení feudalizovaných desátků do kategorie feudálních práv vykupitelných mluvilo několik důvodů, mimo jiné také to, že feudalizované desátky měly patrimoniální charakter a že byly následkem toho přenosné buď nápadem dědictví nebo prodejem.

Problémy, vyvolané čl. 5 srpnových dekretů z r. 1789, byly tak složité, že Ústavodárné shromáždění bylo nuceno vytvořit dne 27. března 1790 zvláštní výbor pro desátky.¹³²⁾

Zprávu tohoto výboru s připojeným návrhem dekretu předložil dne 9. dubna 1790 Chasset.¹³³⁾ Navrhovalo se v ní mimo jiné potlačení církevních desátků.

Přes prudký odpor opozice (abbé Grégoire, arcibiskup Boisgelin aj.) se návrh stal dekretem ze 14. dubna 1790.¹³⁴⁾ Dekret nařizoval placení desátků, zrušených čl. 5 srpnových dekretů, až do 1. ledna 1791 (čl. 3). Nájem desátků jak církevních, tak feudalizovaných měly být zrušeny koncem r. 1790. Nájemcům neměla být poskytnuta jiná náhrada než vrácení viných džbánů a nájemného, zaplaceného předem a odepsání těch, jež nebyly zaplacený (čl. 11). Nájemci, kteří pronajali desátky společně s jinými právy atd. bez odlišení ceny, mohli žádat pouze snížení ceny svého nájemného, vypočtené poměrně k hodnotě desátku (čl. 11).

Dekret se zabýval rovněž problémem platů duchovenstva. Platy měly být podle dekretu vypláceny v penězích od 1. ledna 1790.¹³⁵⁾ Dekretem z 1. prosince 1790¹³⁶⁾ Ústavodárné shromáždění uložilo nájemcům pozemků, jejichž výnosy podléhaly desátku církevnímu nebo feudalizovanému, zvýšení nájemného ve prospěch vlastníků. Vzhledem k potížím, způsobeným odhadem „po dobrém“, upravil závazky nájemců desátků dekret z 11. března 1791.¹³⁷⁾ Dekret nařídil mimo jiné, že nájemci musí platit až do skončení nájmu ve stejných obdobích a ve stejných proporcích jako nájemné hodnotu desátku, stanovenou dobrovolně nebo odhadem odborníků (čl. 1).

Aplikace tohoto zákona vyvolala různé zlořády, protože, jak ukazuje

¹³²⁾ Skládal se ze členů výboru finálního, církevního, zemědělského a pro obchod. Srv. Archives, XII, str. 366.

¹³³⁾ Archives, XII, str. 611n. Podrobněji o přijetí tohoto návrhu srv. Marion (M.), La dîme au XVIIIe siècle et sa suppression, Paris, 1912, str. 231n.

¹³⁴⁾ Duvergier, Collection des Lois, I, str. 187n.

¹³⁵⁾ Platy duchovních byly upraveny Civilní ústavou duchovenstva a několika pozdější dekrety (ze 24 července 1790, 3. srpna 1790, 11. srpna 1790 a z 18. října 1790). Srv. Duvergier, Collection des Lois, I, str. 288–290, 300–303, 309–310, 325–328, 470n.

¹³⁶⁾ Duvergier, Collection des Lois, II, str. 75.

¹³⁷⁾ Duvergier, Collection des Lois, II, str. 308.

G a r a u d,¹³⁸⁾ některé odhady se svou přehnaností obrátily proti plátcům, zatím co vlastníci použili opožděné publikace zákona ke značnému zvýšení svých požadavků.

Feudalisované desátky, pokládané dekretem z 15.—28. března 1790 za „cenu a podmínku původního postupu půdy“ (titul III, čl. 1) byly zařazeny do kategorie práv, prohlášených za vykupitelná (titul III, čl. 2).

Nicméně dekret ze 14.—20. dubna 1790, opouštěje do jisté míry tuto koncepci, nepoužitelnou pro všechny feudalisované desátky, našel jiné řešení v tom, že předpokládal církevní původ feudalisovaných desátků, zatím co ostatní desátky byly pokládány za pouhý podílnický pacht pozemkový nebo za práva téže povahy.¹³⁹⁾ Pouze tyto desátky představovaly původní postup pozemků.

Článek 3 dekretu stanovil, že desátky se mají vybírat do 1. ledna 1791 a uložil plátcům povinnost je řádně plnit.¹⁴⁰⁾

Toto ustanovení bylo znovu potvrzeno dekretem z 18. června 1790,¹⁴¹⁾ který zakázal mimo jiné „všem osobám působit potíže při vybírání desátku“ (čl. 5). Obcím bylo uloženo dozírat na jejich vybírání (čl. 6). Povinnost platit desátky byla potvrzena znovu dekretem z 28. června 1790.¹⁴²⁾

Stejně jako u feudálních práv i v případě desátků postoj Ústavodárného shromáždění prohloubil existující propast mezi Národním shromážděním a rolníky, kteří odmítli po 4. srpnu 1789 desátky platit, pokládajíce je za potlačené. Vymáhání desátků vyvolalo četné nepokoje, intensívní zejména po vydání dekretu ze 14.—20. dubna 1790. Ústavodárné shromáždění se pokusilo bez úspěchu uklidnit rolníky dekretem ze 13. července 1790¹⁴³⁾ proti rušitelům zákona z 18. června 1790. Proto nařídilo dne 3. srpna 1790¹⁴⁴⁾ pronásledování osob, jež by odporovaly „jakýmkoli způsobem a násilím, násilnými činy, hrozbami či jinak placení desátků tohoto roku“.

Není třeba dokazovat, že i tímto dekretem Ústavodárného shromáždění demonstrovalo svou vůli zachovat své dosavadní stanovisko.

Jak už jsme viděli, po vydání dekretu ze 14.—20. dubna zbývalo ještě upravit způsob platby.

Stalo se tak titulem V dekretu z 23. října 1790,¹⁴⁵⁾ rozeznávajícího dvě kategorie feudalisovaných desátků, a to:

1. desátky, pokládané za cenu postupu pozemků a
2. desátky, které pro nedostatek titulů tak posuzovány být nemohly.

Desátky první skupiny sdílely osud vykupitelných feudálních práv (zmíněných v titulu III dekretu z 15.—28. března 1790). V důsledku toho měly být placeny až do úhrady. Výkupní cena se rovnala dvacetinásobku roč-

¹³⁸⁾ G a r a u d, *Révolution*, str. 249—250.

¹³⁹⁾ G a r a u d, *Révolution*, str. 250.

¹⁴⁰⁾ D u v e r g i e r, *Collection des Lois*, I, str. 178.

¹⁴¹⁾ D u v e r g i e r, *Collection des Lois*, I, str. 253n.

¹⁴²⁾ D u v e r g i e r, *Collection des Lois*, I, str. 265.

¹⁴³⁾ D u v e r g i e r, *Collection des Lois*, I, str. 290.

¹⁴⁴⁾ D u v e r g i e r, *Collection des Lois*, I, str. 309.

¹⁴⁵⁾ D u v e r g i e r, *Collection des Lois*, I, str. 497n.

ního desátku, byl-li vybírán v penězích a dvacetipětinásobku, byl-li vybírán v naturáliích (titul V, čl. 1 dekretu z 23. října 1790). Ostatní desátky měly být nahrazeny podle téhož principu buď dvacetinásobkem nebo dvacetipětinásobkem ročního výnosu (čl. 3).

Tento způsob ocenění, který se setkal s velkou opozicí, měl navíc řadu nedostatků.¹⁴⁶⁾ Ústavodárné shromáždění bylo proto nuceno uveřejnit vysvětlující dekret,¹⁴⁷⁾ který však situaci ještě více zkomplikoval.

Stejně jako v případě feudálních práv bylo také zákonodárství Ústavodárného shromáždění o desátcích pro plátce nevýhodné.

Zákonodárné shromáždění, jež naopak chtělo podpořit plátce, nemohlo udělat samozřejmě nic jiného, než změnit dílo svého předchůdce.

V této souvislosti je možno se zmínit o dekretu ze 6. února 1792,¹⁴⁸⁾ který povolil vlastníkům desátků, jež měly být vykoupeny, lhůtu k předložení jejich titulů, nebo dekret z 20. srpna 1792, jímž bylo všem plátcům dovoleno buď změnit feudalizované desátky na rentu či roční dávku určitého množství obilí (čl. 13) nebo ji vykoupit (čl. 9).¹⁴⁹⁾

Dekret z 25. srpna 1792 rozdělil v čl. 6 desátky do dvou kategorií, a to:

1. na desátky, které „jsou co do povahy poplatky feudální nebo úročné“ a
2. na desátky, které nikdy neztratily původní povahu daně.

Desátky první kategorie s výjimkou těch, které by byly prokazatelně cenou původního postupu pozemků, měly být potlačeny. Titul musel být předložen. Toto ustanovení bylo zcela zřejmě namířeno proti seniorům, kteří většinou nemohli původní tituly předložit.

Avšak stejně jako v případě feudálních práv teprve dekret ze 17. července 1793, rušící bez náhrady všechny feudální nebo úročné poplatky (včetně poplatků, zachovaných dekretem z 25. srpna 1792), potlačil i desátky „feudální či úročné povahy“, byť by se opíraly o titul. Pouze desátky, jež neměly povahu feudálních poplatků, se zachovávaly, byl-li předložen titul, svědčící o postoupení pozemků.

Zrušení desátků, představujících za „starého režimu“ obnos 100 až 120 milionů liber,¹⁵⁰⁾ bylo — po potlačení feudálních práv — druhým revolučním opatřením, směřujícím k úplnému zrušení feudálního režimu a jeho institucí.

Zbývalo ještě rozhodnout problém tzv. věčných či dlouhodobých nájmu, protože k plnému osvobození půdy bylo třeba zrušit i tyto nájmy.

Ústavodárné shromáždění, které si toho bylo nepochybně vědomo, se začalo touto otázkou zabývat v srpnu 1789.

Především čl. 6 srpnových dekretů prohlásilo za vykupitelné „všechny věčné pozemkové renty jak v naturáliích, tak v penězích, ať jsou jakéhokoli druhu, jakéhokoli původu (a) ve prospěch jakýchkoli osob...“.

¹⁴⁶⁾ G a r a u d, Révolution, str. 251.

¹⁴⁷⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, III, str. 7.

¹⁴⁸⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, IV, str. 70 (čl. 3).

¹⁴⁹⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, IV, str. 402–403.

¹⁵⁰⁾ M a r i o n, Dîme, str. 116.

Toto ustanovení se mělo aplikovat také na podílnické pachtý pozemkové „všech druhů a pojmenování“.

Přes pozdější protesty, vyvolané čl. 6, Ústavodárné shromáždění své stanovisko nezměnilo.

Některé držby byly potlačeny už během r. 1790 zákony o zrušení feudalismu. Např. dekret z 15.—28. března 1790, přeměňující na vykupitelné pozemkové poplatky a práva, představující mrtvou ruku věčnou, připodobnil jí v čl. 4 titulu II i některé místní držby, vyskytující se v Nivernais (např. „bordelage“), nebo v Bretagni („motte“ a „quevaise“).¹⁵¹⁾

Ještě téhož roku Ústavodárné shromáždění upravilo výkup pozemkových rent dekretem z 18. prosince 1790.¹⁵²⁾

Z hlediska dalšího vývoje instituce pozemkových rent je důležité především ustanovení čl. 1, reprodukující znění čl. 1 titulu II dekretu z 15.—28. března 1790, které zakazovalo vytvářet v budoucnosti nevykupitelné pozemkové renty.

Obecné zásady výkupu, způsob a výše výkupného byly upraveny v titulech II a III dekretu, reprodukujících více či méně ustanovení dekretu ze 3. května 1790 o výkupu feudálních práv. Titul IV mluví o účincích možnosti výkupu vrchnostenských práv, zejména pak o možných obtížích při výkupu pevných a příležitostných práv, zatěžujících pozemek, pronajatý za rentu, jestliže tento pozemek byl lénem nebo úročným statkem. A konečně titul V, podrobně rozebíraný *Chenonem*,¹⁵³⁾ se zabýval účinkem možnosti výkupu vůči vlastníku a dlužníkovi renty.

Věčné držby tedy byly potlačeny jak pro přítomnost, tak pro budoucnost. Poplatky, požadované na základě rent atd., se staly vykupitelnými.

Realisace reformy byla nicméně velmi nesnadná a u většiny věčných nájmu se střetla s různými obtížemi.¹⁵⁴⁾

Mluvili jsme již o některých držbách, které vymizely zejména v důsledku dekretu z 15.—28. března 1790. Některé z místních držeb se staly svobodnými. Jiné věčné držby měly podle historických okolností různý osud.

Vezměme příklad pozemkových rent. Jak jsme viděli, čl. 6 srpnových dekretů z r. 1789 nařídil jejich výkup a současně zakázal tvořit nové nevykupitelné renty.

Tato reforma byla výsledkem snahy Ústavodárného shromáždění o přenesení vlastnictví půdy z rukou pozemkové aristokracie do rukou malých vlastníků. Reforma podporovala rozdělení majetku, nemožné až do revoluce díky nedělitelnosti pozemkové renty. Na druhé straně měla reforma i některé nepříznivé aspekty.¹⁵⁵⁾

Přesto Ústavodárné shromáždění organizovalo, jak jsme viděli, dekretem

¹⁵¹⁾ Srv. také čl. dekretu z 25. dubna 1792.

¹⁵²⁾ *Duvergier*, Collection des Lois, II, str. 122.

¹⁵³⁾ *Chenon*, Démembrements, str. 114.

¹⁵⁴⁾ Srv. *Garaud*, Révolution, str. 258n.

¹⁵⁵⁾ *Garaud*, Révolution, str. 159.

z 18. prosince 1790 výkup rent za podobných podmínek jako u feudálních práv. Výkup však neměnil jejich právní povahu. „Možnost výkupu pozemkových rent,“ říká se v čl. 3 titulu V, „nemění rovněž nic na jejich nemoovitostní povaze...“ Tato povaha pozemkových rent se nezměnila ani po vydání dekretu ze 17. července 1793. Teprve později zákonem z 11. brumairu VII. roku byly zařazeny mezi movitosti.

Pozemkové renty¹⁵⁶⁾ zanikly provedením reforem, jež se jich týkaly a jež vyvolaly později diskuse mezi stoupenci pozemkových rent a jejich odpůrci.

Revoluční zákonodárství upravovalo pochopitelně i jiné pozemkové instituce, jako např. svobodný dědičný pacht, viničný nájem, nájem na výpověď atd.

Čl. 1 titulu II dekretu z 18. prosince 1790 Ústavodárné shromáždění v zásadě rozhodlo, že v budoucnu se mohou tvořit pouze nájemy dočasné. Renty, roční poplatky za svobodný dědičný pacht atd. byly prohlášeny za vykupitelné. Dekret se pokusil sice stanovit zásady pro roztržení pozemkových nájmu, jejich realizace však byla v praxi velmi obtížná.¹⁵⁷⁾

To vše ukazuje, že řešení problému tzv. věčných a dlouhodobých nájmu bylo velmi obtížným problémem, jež se nepodařilo revolučním zákonodárcům plně vyřešit.

Nicméně i přes její nedostatky¹⁵⁸⁾ lze reformu, motivovanou přáním přenést vlastnictví půdy, pokládat za další významné revoluční opatření v oblasti práv k půdě.

Půda byla osvobozena. Zbýval už jen úkol osvobozenou půdu nově rozdělit.

NOVÉ ROZDĚLENÍ PŮDY ZA REVOLUCE

Historický proces, o němž jsme mluvili v předchozí části této studie, osvobodil individuální vlastnictví půdy.

Revoluční zákonodárství, rušíc feudální režim a přejímajíc opatření nutná k odvrácení jeho návratu, podtrhlo absolutní povahu vlastnického práva.

Vlastnictví se pokládá v revolučním právu, jak ukazuje např. čl. 17 Prohlášení práv člověka a občana z r. 1789, za „posvátné“ a „nedotknutelné“.

Ani v této souvislosti však nelze mluvit o vlastnictví jako o právu pojmově neomezeném. Stačí připomenout též článek, který připouští vyvlastnění ve veřejném zájmu. Rovněž jiný z revolučních dekretů, dekret o vysušení močálů z 26. prosince 1790, podtrhuje právo státu stanovit meze vlastnického práva: „Plyne z povahy sociální smlouvy,“ říká se v jeho

¹⁵⁶⁾ Locré (B. I. G.), La Législation civile et criminelle de la France, ou commentaire et complètement des codes français, VIII, Paris, 1827, str. 87n.

¹⁵⁷⁾ Godchot, Institutions, str. 194.

¹⁵⁸⁾ Srv. Sagnac, Législation, str. 197n.

preambuli, „že posvátné individuální vlastnictví, chráněné zákony, je podřízeno obecnému zájmu.“¹⁵⁹⁾

V této souvislosti by bylo možno zmínit se i o jiných omezeních, jako např. byly služebnosti, kolektivní práva pastvy a výběhu, nebo režim dolů. Tato omezení by zasloužila nepochybně zvláštní výklad, který se však již vymyká této studii.

I.

Když bylo osvobozeno individuální vlastnictví, bylo třeba zničit a rozdrobit vlastnictví korporací, ježto po osvobození půdy bylo nezbytné ji nově rozdělit.

Tato doplňková reforma byla za dané situace nejen zcela logická, ale také krajně naléhavá, protože jinak by malí vlastníci a jejich pokrok byli ohroženi ohromnými panstvími „na věky nepřenositelnými a nakloněnými k dalšímu růstu“ (S a g n a c). Navíc bylo třeba odvrátit hrozící strašlivý bankrot.

První obětí této reformy se měla stát církev, či lépe, duchovenstvo.

V této souvislosti je vhodné připomenout, že za „starého režimu“ duchovenstvo bylo jedním z nejbohatších těles ve státě. Kromě desátků, dosahujících podle střízlivého odhadu výše 110 milionů liber, duchovenstvo vlastnilo značný nemovitý majetek (ornou půdu, lesy atd.). Tento majetek zabíral asi jednu pětinu francouzské půdy a přinášel duchovenstvu vysoké důchody.

Je proto pochopitelné, že toto bohatství se muselo stát a již za „starého režimu“ se stalo předmětem různých reforem. Je třeba připomenout, že myšlenka sekularisace církevního majetku nebyla nijak nová, jak ukazují četné sekularisace od Karla Martela po Ludvíka XV.

Znárodnění církevního majetku bylo připraveno již na počátku revoluce jak s hlediska politického, tak s hlediska ekonomického. Aby mohlo být provedeno, stačilo najít jen právní podklad a formu.

Znárodnění církevního majetku se navrhovalo nejen v městských a farních soupisech stížností, ale i v některých soupisech šlechty. Požadovali je četní poslanci třetího stavu a šlechty (jako např. Buzot, markýz de la Costa, Alexandre Lameth aj.) už během diskusí o srpnových dekretech.

O osudu církevního majetku rozhodla nakonec hlediska ekonomická, zejména snaha získat potřebné prostředky pro státní pokladnu a zabezpečit rozvoj malého pozemkového vlastnictví. Poukazovalo se samozřejmě i na jiné momenty, mezi nimiž hrála nemalou roli nepřítomnost církevních seniorů na jejich panstvích.

Dne 2. listopadu 1789 byl církevní majetek dán k dispozici národa „pod podmínkou přiměřeného zabezpečení nákladů kultu, udržování duchovních

¹⁵⁹⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, II, str. 143.

a podpory chudých“. Faráři měli podle dekretu dostávat plat 1 200 liber ročně a právo užívat i nadále svých far.¹⁶⁰⁾

Majetek světského duchovenstva, daný takto k dispozici státu, představoval nepochybně značné bohatství.¹⁶¹⁾

Osud znárodněného církevního majetku měly však sdílet i některé jiné statky, jako např. korunní domény. Ze znárodnění korunních statků byly dekretem z 19. prosince 1789¹⁶²⁾ vyňaty pouze lesy.

Po znárodnění a prodeji majetku světského duchovenstva následovalo znárodnění a prodej majetku řádového duchovenstva.

V této souvislosti lze citovat dekret ze 17. srpna 1792,¹⁶³⁾ který nařídil prodej majetku klášterů a dekret z 18. srpna 1792,¹⁶⁴⁾ upravující zřízení a správu majetku světských kongregací, kolegií, bratrstev a jiných potlačených spolků. Dekretem z 19. září 1792¹⁶⁵⁾ byly znárodněny statky maltézského řádu. A konečně dekret ze 17.—28. března 1792¹⁶⁶⁾ nařídil prodej statků, „tvořících součást dotace náboženských a vojenských řádů Saint-Lazare a Notre-Dame du Mont-Carmel a jiných s nimi spojených řádů, jež byly potlačeny dekretem z 30. července 1791“ (čl. 1).

Vedle církevního a korunního majetku lze nalézt v mase znárodněného majetku i majetek zrušených právnických osob, jako různých bratrstev,¹⁶⁷⁾ kolejí a jiných zařízení veřejné výchovy¹⁶⁸⁾ atd.

Zatím co znárodnění majetku „prvního původu“ (première origine) bylo, jak jsme viděli, inspirováno zejména úvahami ekonomickými, znárodnění majetku „druhého původu“ bylo inspirováno cíli politickými.

II

V tomto případě se totiž jednalo o majetek emigrantů a osob, deportovaných nebo odsouzených revolučními tribunály.

Do období, jímž se zabýváme, patří především dekret ze 27. července 1792¹⁶⁹⁾ o konfiskaci a prodeji všeho (movitého i nemovitého, majetku emigrantů. Dekret z 8. ventôse II. roku (26. února 1794) o zabavení majetku nepřátel revoluce¹⁷⁰⁾ zbavil podezřelé jejich majetku ve prospěch republiky: „Ten, kde je nepřítelem své země, nemůže být vlastníkem“ (S a i n t-J u s t).

¹⁶⁰⁾ Duvergier, Collection des Lois, I, str. 64—65.

¹⁶¹⁾ Lefebvre, (G.), La répartition de la propriété et de l'exploitation foncière à la fin l'Ancien régime, Etudes sur la Revolution Française, Paris, 1954, str. 204n.

¹⁶²⁾ Duvergier, Collection des Lois, I, str. 85.

¹⁶³⁾ Duvergier, Collection des Lois, IV, str. 376.

¹⁶⁴⁾ Duvergier, Collection des Lois, IV, str. 382n.

¹⁶⁵⁾ Duvergier, Collection des Lois, IV, str. 552n.

¹⁶⁶⁾ Duvergier, Collection des Lois, IV, str. 100n.

¹⁶⁷⁾ Duvergier, Collection des Lois, IV, str. 283.

¹⁶⁸⁾ Duvergier, Collection des Lois, V, str. 234n.

¹⁶⁹⁾ Duvergier, Collection des Lois, IV, str. 315.

¹⁷⁰⁾ Duvergier, Collection des Lois, VII, str. 101.

Dekrety z 29. a 30. vendémiaire II. roku (20. a 21. října 1793)¹⁷¹⁾ spolu s dekretem z 22. ventôse II. roku (12. března 1794)¹⁷²⁾ odevzdaly republice majetek vypovězených duchovních, kteří byli dekretem ze 17. září 1793 postaveni na roveň emigrantům a osobám občansky mrtvým. Jejich majetek, takto znárodněný, se prodával až do 22. fructidoru III. roku, kdy byla zrušena sekvestrace majetku nekonformních kněží.

Prodej národního majetku prvního a druhého původu byl velmi ne-
snadný a komplikovaný. Byl postupně upravován četnými dekreti, které se snažily nalézt v měnících se podmínkách nejvhodnější prostředek, jak národní majetek zcizit.¹⁷³⁾

Nemělo by jistě smyslu zabývat se podrobně tímto zákonodárstvím. Omezím se proto jen na některé obecné rysy právní úpravy prodeje národního majetku.

Především je třeba podtrhnout odlišné cíle prodeje národního majetku prvního a druhého původu.

Zatím co zcizení majetku prvního původu bylo diktováno úvahami ekonomickými a sociálními, zcizení majetku druhého původu sledovalo cíle politické.

Prodej národního majetku prvního původu začal koncem r. 1789. Tehdy pod tlakem finanční krise Ústavodárné shromáždění nařídilo dekretem z 19. prosince 1789¹⁷⁴⁾ prodej korunních domén (s výjimkou těch, jež si král vymínil) a církevního majetku až do částky 400 milionů liber. Tento obnos měl být odveden do zvláštní pokladny, zřízené tímto dekretem.

Dekretem ze 17. března 1790¹⁷⁵⁾ Ústavodárné shromáždění nařídilo prodej národního majetku pařížské obci. Ostatní obce jej mohly získat na žádost, s podmínkou, že jej neprodleně prodají podle odhadní ceny poslední vydávající osobě, která nabídne nejvíce (čl. 4).¹⁷⁶⁾ Obce se měly stát prostředníkem mezi státem a nabyvateli.¹⁷⁷⁾

Zcizení národního majetku, nařízené zákonem z 19. prosince 1789, bylo upraveno základním zákonem ze 14.—17. května 1790.¹⁷⁸⁾ Tento dekret rozeznává za účelem ocenění čtyři třídy majetku podle jejich povahy, a to:

1. venkovské statky, sestávající z orné půdy atd.
2. naturální rentu a dávky a příslušná vedlejší příležitostná práva,
3. peněžitou rentu a dávky a příslušná vedlejší příležitostná práva a konečně
4. jiné druhy majetku (domy, závody atd.).

¹⁷¹⁾ Duvergier, Collection des Lois, VI, str. 299, čl. 16.

¹⁷²⁾ Duvergier, Collection des Lois, VII, str. 116, čl. 9n.

¹⁷³⁾ Garaud, Révolution, str. 313.

¹⁷⁴⁾ Duvergier, Collection des Lois, I, str. 85n.

¹⁷⁵⁾ Duvergier, Collection des Lois, I, str. 142—143.

¹⁷⁶⁾ Duvergier, Collection des Lois, I, str. 143.

¹⁷⁷⁾ Blíže k tomuto problému srv. Delaby (R.), Le rôle du comité d'aliénation dans la vente des biens nationaux en 1790—1791, Dijon, 1929.

¹⁷⁸⁾ Duvergier, Collection des Lois, I, str. 201n.

Majetek první třídy se měl odhadnout na obnos, rovnající se dva a dvacetinásobku čistého ročního výnosu v první třídě, na dvacetinásobek příjmu ve druhé třídě a patnáctinásobek ve třetí třídě. Odhadní cena majetku čtvrté třídy měla být stanovena odborníky.

Veškeré pozemky, dané do prodeje, se prodávaly prosty renty, pozemkových dávek a vrchnostenských práv (čl. 7). Aby „byl ke jmění přiveden velký počet občanů“, byly nabyvatelům poskytovány značné úlevy (titul III, čl. 5).

Prodej měl probíhat v dražbě, konané v okresních městech (titul III, čl. 3). „Podmínky prodeje národního majetku vůbec neusnadňovaly — přes vnější zdání — nabytí chudými“, říká právem G o d e c h o t¹⁷⁹⁾. „Aby chudí mohli prodeje využít“, dodává též autor, „bylo by bývalo ve skutečnosti třeba přidělit půdu venkovským obcím s podmínkou, že je rozdělí na malé příděly, prodané levně a bez dražby, nebo dávané na věčný úrok chudým rolníkům.“

Prodej národního majetku v ceně čtyř set milionů liber byl pochopitelně pouhý začátek.

Ohromná operace měla ještě pokračovat.

Dne 9. července 1790¹⁸⁰⁾ Ústavodárné shromáždění nařídilo prodej veškerého národního majetku, s výjimkou statků, jejichž užívání si vyhradil král, a lesů, o nichž mělo být rozhodnuto zvláštním dekretem (čl. 1). Co se týče způsobu zcizování, uzákoněný postup měl zůstat v platnosti a stát se základem zákonodárství až do prodeje majetku emigrantů. Bylo třeba pouze upravit dekretem ze 3.—17. listopadu 1790¹⁸¹⁾ lhůty k zaplacení pozemků, protože dlouhé lhůty opožďovaly úhradu veřejného dluhu.

Prodej národního majetku druhého původu byl upraven jiným způsobem.

Bylo totiž třeba najít systém, který by dovoloval stoupencům revoluce získat majetek jejich nepřátel. V důsledku toho Zákonodárné shromáždění rozhodlo dne 14. srpna 1792,¹⁸²⁾ „s úmyslem rozmnožit počet malých vlastníků“, o prodeji majetku nepřátel republiky v dražbě po malých podílech 2, 3 nebo nejvýš 4 jiter za peněžitou rentu vždy vykupitelnou.

Dekret z 2. září 1792¹⁸³⁾ organisoval operaci v souladu s těmito zásadami, příznivými pro nabyvatele se skrovnými prostředky. Definitivně však byl prodej upraven teprve 25. června 1793.

Dekret z 25. července 1793¹⁸⁴⁾ uspořádal a doplnil dřívější zákonodárství o správě a prodeji majetku emigrantů. Stejně jako předchozí zákony, snažil se i tento zvýšit množství malých vlastníků a podporovat stoupence revoluce. Tak např. v čl. 2 oddílu IV dekret dovolil rozdělit půdu emigran-

¹⁷⁹⁾ G o d e c h o t, Institutions, str. 198.

¹⁸⁰⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, I, str. 274n.

¹⁸¹⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, II, str. 4n.

¹⁸²⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, IV, str. 361.

¹⁸³⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, IV, str. 363n.

¹⁸⁴⁾ D u v e r g i e r, Collection des Lois, VI, str. 80n.

tů a dát — nebyly-li k dispozici obecní pozemky — jedno jitro každé hlavě rodiny, která nebyla vlastníkem půdy této výměry. Toto radikální opatření bylo ve skutečnosti nevykonatelné. Konvent proto poskytl dekretem ze 13. září 1793¹⁸⁵⁾ hlavám chudých rodin, žijících v obcích bez obecních pozemků, možnost koupit emigrantské pozemky až do částky 500 liber, splatných do dvaceti let a ve dvaceti stejných částkách bez úroku.

Jak jsme už ukázali, byly v platnosti dva systémy prodeje národního majetku, a to jeden pro majetek prvního původu, druhý pro majetek druhého původu.

Bylo proto třeba je podrobit stejným principům a především stejným koncepcím politickým a sociálním.

Konvent, plně tento úkol, stanovil dekretem z 22. listopadu 1793,¹⁸⁶⁾ že způsob přiřčení a parcelace, platný dosud pro pozemky druhého původu, má být společný pro veškerý národní majetek.

Dekret ze dne 24. prosince 1793¹⁸⁷⁾ prohlásil za společné od 1. ledna 1794 také lhůty a způsob placení.

9. thermidor II. roku a pád revoluční vlády neznamenal ovšem konec prodeje národních statků a problémů s ním spojených.

Přesto lze, pochopitelně s jistou dávkou opatrnosti, shrnout výsledky prodeje národního majetku. Tak např. pokud jde o finanční výsledky, uznává se v zásadě, že prodej národního majetku nesplnil očekávání a že nezískal státu potřebné prostředky.

Pokud jde o sociální důsledky prodeje, lze říci, že pozemky kupovali sice příslušníci všech tříd a sociálních vrstev, že však největší prospěch z prodeje měli příslušníci buržoasie.

Zejména prodej v dražbě, jak jsme už řekli, zabezpečil přednost bohatým.

Nicméně i rolníci nabyli v četných případech půdu, měníce alespoň do jisté míry sociální obraz francouzského venkova.

III

Poslední problém, jímž se chceme alespoň ve stručnosti zabývat, bylo rozdělení obecních pozemků, to jest půdy, lesů, luk aj., patřících obci a užívaných kolektivně jejími obyvateli.

Dělení obecních pozemků za revoluce nebylo ničím novým. Stačí připomenout reformy na konci „starého režimu“.

Vývoj tohoto problému v revolučním zákonodárství byl poznamenán dvěma tendencemi. Pro Ústavodárné shromáždění a Zákonodárné shromáždění je charakteristické úsilí vrátit obcím pozemky, usurpované za

¹⁸⁵⁾ Duvergier, Collection des Lois, IV, str. 205n.

¹⁸⁶⁾ Duvergier, Collection des Lois, VI, str. 362.

¹⁸⁷⁾ Duvergier, Collection des Lois, VI, str. 439.

„starého režimu“ seniory. Pro Konvent je příznačná snaha rozdělit obecní pozemky.

První tendence se promítla např. v čl. 30 dekretu z 15.—28. března 1790, jímž bylo zrušeno, jak jsme viděli, právo přeběrku, nebo v dekretu ze 13. dubna 1791, který odňal seniorům se zpětnou platností od 4. srpna 1789 právo přivlastňovat si pusté pozemky.

Tato tendence byla potvrzena také dekretem z 10. června 1790, který stanovil domněnku vlastnictví ve prospěch obcí.

Druhá tendence, o níž jsme výše mluvili, se začala prosazovat, celkem bez úspěchu, už v období Ústavodárného shromáždění. Dělení obecních pozemků bylo nařízeno teprve za Zákonodárného shromáždění dekretem ze 14. srpna 1792.¹⁸⁸⁾ I ten však zůstal spíš jen na papíře, protože nestanovil způsob provádění této reformy.

Většího pokroku bylo dosaženo teprve za Konventu.

Ten se pokusil vyřešit problém dělení obecních pozemků dekretem z 10. června 1793.¹⁸⁹⁾ Podle čl. 3 tohoto dekretu se dělení vztahovalo v zásadě na všechny obecní pozemky. Dekret však připouští i výjimky. Dělení se např. netýkalo obecních lesů atd.

Dekret předpokládal dělení fakultativní (oddíl III, čl. 1). O rozdělení obecních pozemků rozhodovalo shromáždění obyvatel obce. Pokud se pro rozdělení vyslovila alespoň jedna třetina shromáždění, dělení bylo obligatorní a nevyhnutelné (oddíl III, čl. 9). Každý v obci usazený občan bez rozdílu věku a pohlaví mohl získat pozemek (oddíl II, čl. 1n.). Toto ustanovení bylo nepochybně velmi radikální a demokratické. Stejně jako některá jiná opatření, o nichž jsme mluvili, směřovalo ke zvýšení počtu malých vlastníků a v konečných důsledcích k rozšíření sociální základny revoluce.

Dekret z 10. června 1793 byl často kritisován. Nepochybně právem, protože radikální řešení, nařízená Konventem, bylo přinejmenším problematické.

Nutno dodat, že ani toto řešení otázky obecních pozemků nebylo definitivní.

Úkol upravit s konečnou platností tuto otázku připadl proto pozdějším zákonodárným shromážděním, jež se objevila na historické scéně po r. 1794.

Z Á V Ě R

Převratem 9. thermidoru 1794 skončilo důležité období v dějinách francouzské buržoasní revoluce, období hlubokých a mimořádně významných změn, období přechodu od feudalismu ke kapitalismu ve Francii.

V tomto procesu sehrály rozhodující úlohu Ústavodárné shromáždění, Zákonodárné shromáždění a Konvent.

¹⁸⁸⁾ Duvergier, Collection des Lois, IV, str. 361.

¹⁸⁹⁾ Duvergier, Collection des Lois, V, str. 493n.

Tyto revoluční orgány zrušily feudální povinnosti a břemena, osvobodily bezprostředního výrobce i půdu, které používal. Tím, že nahradily feudální formu vlastnictví půdy, jakožto nejdůležitějšího výrobního prostředku, vlastnictvím buržoasním, vyřešily, byť i ne bez chyb a dočasných kompromisů, „klíčovou otázku“ revoluce.

Každé z těchto revolučních shromáždění mělo pochopitelně k danému problému svůj vlastní osobitý přístup, ovlivněný konkrétními historickými podmínkami a odpovídající zájmům těch tříd a sociálních složek obyvatelstva, jejichž mluvčím bylo to které revoluční shromáždění:

Ústavodárné shromáždění hledalo kompromis mezi zájmy buržoasie a feudální aristokracie. Ekonomickým základem tohoto kompromisu měl být výkup feudálních a vrchnostenských práv. Politickým výsledkem kompromisu byla propast mezi buržoasně-aristokratickým Ústavodárným shromážděním a francouzským rolnictvem, zvláště pak jeho chudšími vrstvami.

Zákonodárné shromáždění, usilující o získání podpory rolnictva, se pochopitelně nemohlo s takovým kompromisem smířit. Proto zaujalo zcela odlišné stanovisko a svými dekrety brutálně rozmetalo systém, přijatý Ústavodárným shromážděním. Tím citelně podlomilo posice bývalé vládnoucí třídy a posílilo revoluci.

Jakobínský Konvent, tísněný vnitřními a vnějšími nepřáteli, zaujal krajní postoj, který nemohl skončit jinak, než definitivním zničením feudálního režimu ve Francii.

Tím byl splněn jeden z nejdůležitějších úkolů revoluce.

**L'ABOLITION DU RÉGIME FÉODAL
ET L'AFFRANCHISSEMENT DE LA TERRE SOUS
LA RÉVOLUTION FRANÇAISE DE 1789 À 1794**

RÉSUMÉ

Dans son chapitre d'introduction intitulé „Les décrets d'août“, l'auteur traite d'une part de la crise générale de l'Ancien Régime et, d'autre part, des raisons qui ont conduit à la proclamation desdits décrets d'août. Dans ce contexte, il analyse le comportement des ordres privilégiés et du Tiers-Etat face à la question du régime féodal et montre que la solution de ce problème, adoptée dans la nuit du 4 août 1789, était en fait contradictoire.

Dans le chapitre suivant portant le titre „L'Assemblée Constituante et le régime féodal (1789—1791)“, l'auteur s'occupe de l'oeuvre législative de l'Assemblée Constituante, notamment de la loi du 15 au 28 mars 1790 et du décret du 3 au 9 mai 1790. L'Assemblée Constituante s'y appuie sur la théorie de ladite féodalité dominante et de la féodalité contractante. L'auteur arrive à la conclusion que la législation de l'Assemblée Constituante quant à l'abolition du régime féodal et le rachat des droits féodaux fut un acte juridique remarquable. Il montre en même temps que l'Assemblée Constituante s'efforçait de réaliser un compromis entre le bourgeoisie et l'aristocratie. Ce compromis ayant comme base le rachat des droits féodaux suscita progressivement une tension extrême entre la paysannerie française et l'Assemblée Constituante.

Dans le chapitre „Le régime féodal sous l'Assemblée Législative et la Convention (1791—1794)“, l'auteur fait l'analyse de l'attitude des deux organes mentionnés à l'égard du problème donné. Il montre également les raisons pourquoi l'Assemblée Législative balaya brutalement par ses décrets le système adopté par la Constituante et explique pourquoi la Convention prit une attitude extrême aboutissant à l'abolition définitive du régime féodal en France.

Dans le chapitre „La suppression de la dîme et des locations perpétuelles“ l'auteur s'occupe du sort de la dîme et desdites locations perpétuelles ou à longue durée. Selon l'auteur, leur abolition fut la deuxième grande mesure révolutionnaire tendant vers l'abolition de l'Ancien Régime et ses institutions.

Le dernier chapitre „La redistribution de la terre sous la Révolution“ remarque dans ses traits généraux la nationalisation et la vente de la propriété foncière de l'Eglise (lesdits biens nationaux de première origine), la confiscation et vente de la propriété des émigrés, des déportés et des condamnés par les tribunaux révolutionnaires (lesdits biens de seconde origine) et enfin la division des biens communaux. Alors que dans le premier cas la vente était dictée par des considérations économiques, dans le second elle fut inspirée par des raisons politiques. Toutefois, elle présentait toujours un avantage surtout pour les riches, pour la bourgeoisie et les couches plus aisées de la paysannerie.